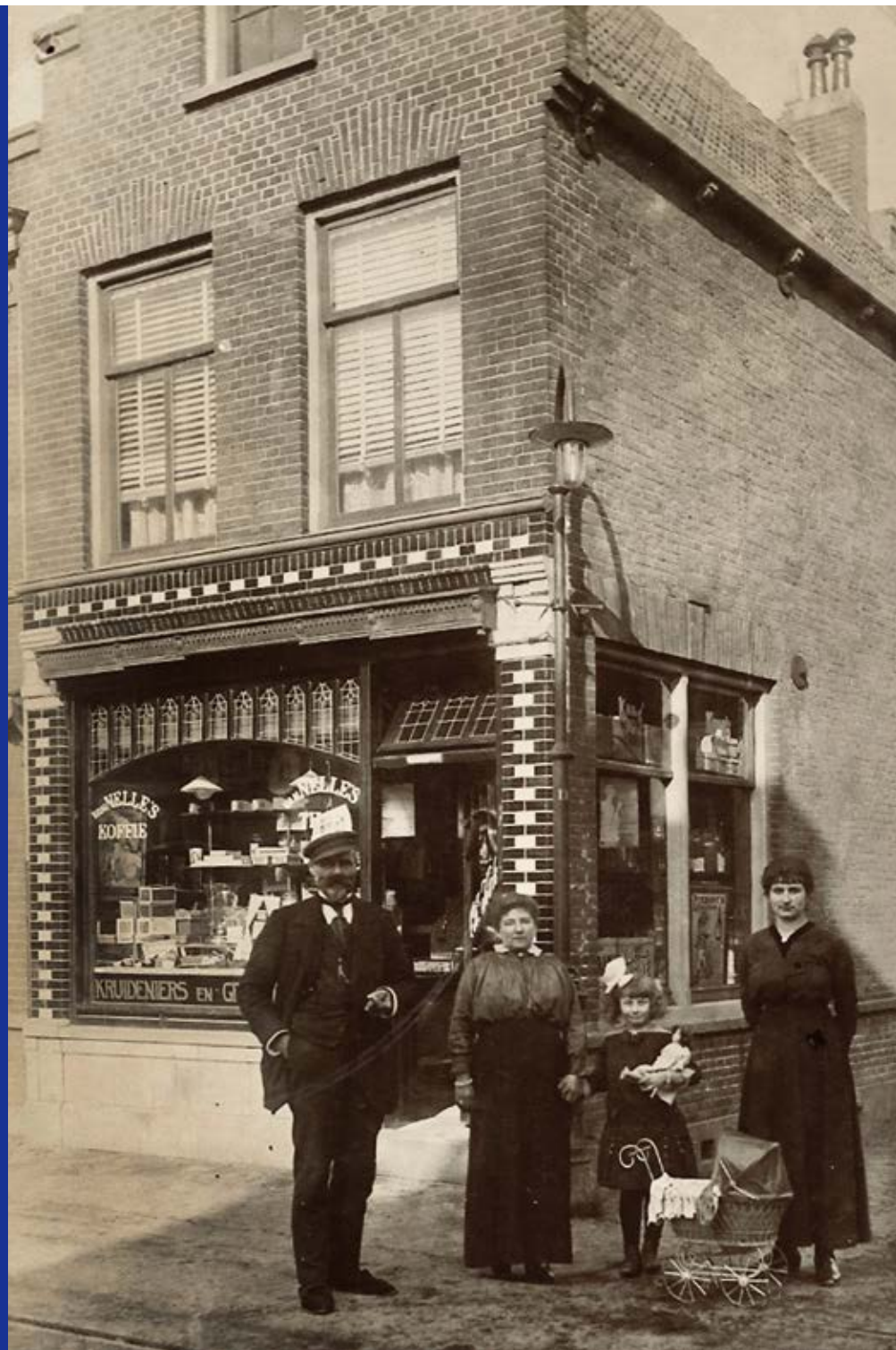

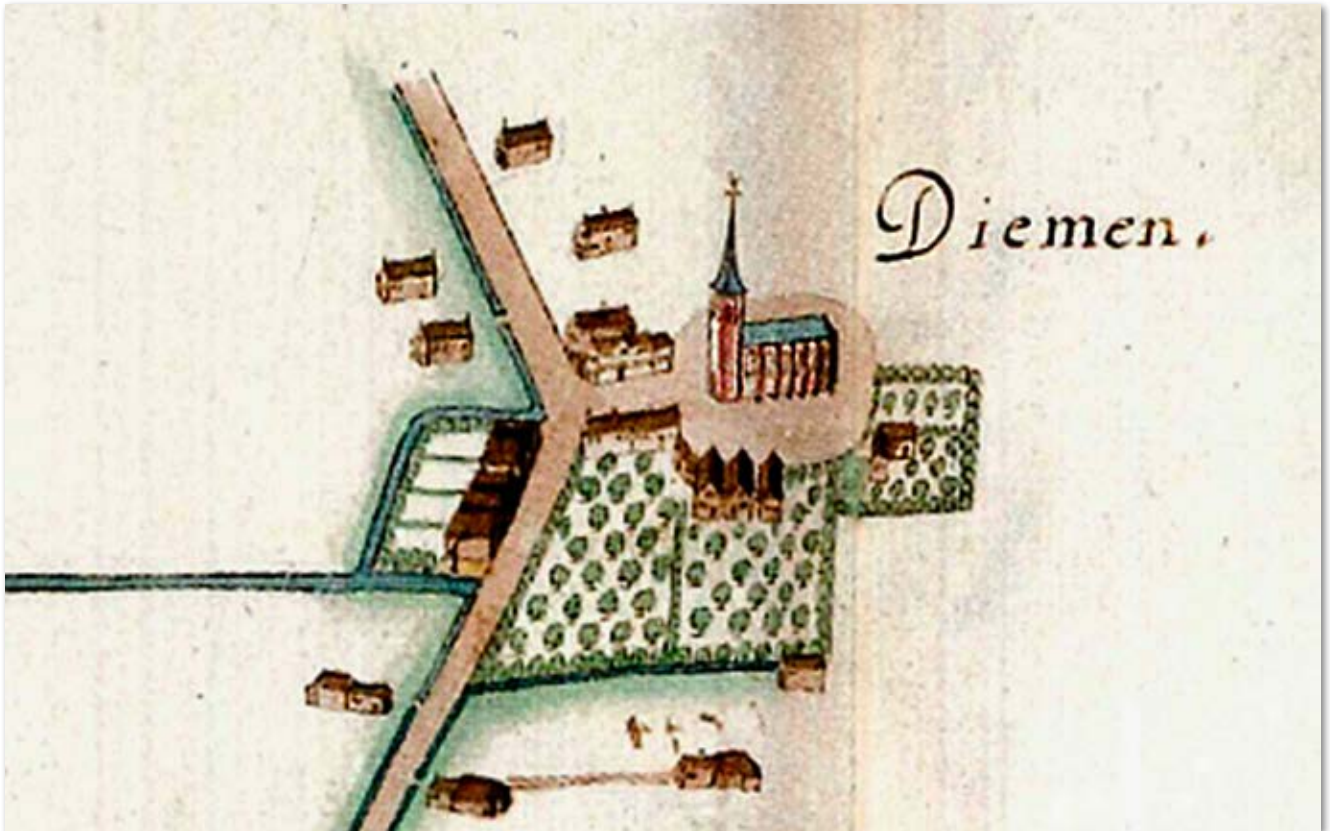
Historische Kring Diemen

Jaargang 29 – Nummer 2-2019

STRUIKELSTENEN VOOR VERMOORDE JOODSE DORPSGENOTEN

VERDER IN DIT NUMMER:
BEROEMD CARTOGRAAF
EN DIEMENS ONDERWIJZER
HENDRIK FREDRIK PULS,
VERZETSMAN PETER ROELOFS,
FAMILIE ROTENBERG,
MONUMENT WELLINGTON,
ANNIE GOEDHART-SEIJMUS:
OORLOGSVLUCHTELING IN
DIEMEN, DIEMEN IN 1949
EN TIENTALLEN PRACHTIGE
FOTO'S EN AFBEELDINGEN

Detail uit kaart van Joannes Leupenius met zicht op de Ouddiemerlaan met de voormalige Mariakerk, pastorie, schoolhuys en regthuys te (Oud) Diemen, getekend tussen 1676-1680, op basis van de kaart van Balthasar Florisz. van Berckenrode (zie boekbespreking pagina 32)

INHOUD

• Voorwoord, <i>Taco ten Dam</i>	1
• Struikelstenen voor gedeporteerde en vermoorde Joden, <i>Taco ten Dam</i>	2
• Peter Roelofs: een bewonderenswaardige verzetsman, <i>Ronald van Gelder</i>	6
• Familie Rotenberg: Jan Bertsstraat 14', <i>Taco ten Dam</i>	9
• Wellington-monument, <i>Wiard Krook</i>	13
• Oorlogsvluchteling in Diemen en raadselachtige fotokaart, <i>Hans Goedhart</i>	15
• Hendrik Fredrik Puls: schoolmeester en maker schoolwandkaarten, <i>Alfred Bakker</i>	19
• Diemen in het najaar 1949, <i>Bert Roest</i>	28
• Prikbord, <i>Redactie</i>	32

bestuur:

voorzitter: Ad Saan
secretaris: Peter Texier
penningmeester: Han Saan
bestuursleden: Frans Deckers
Ellen van Meurs
Cora Rijkogel

secretariaat:

Rietzangerweg 104
1111 VN Diemen
tel. 020 - 695 41 40
petertexier@ziggo.nl

IBAN:

NL95INGB0001525866
Penningmeester HKD
Buitenlust 50
1111 JK Diemen
saan44@zonnet.nl

redactieadres:

Anne Frankstraat 13
1112 LL Diemen
t.ten.dam@planet.nl

redactieteam:

Alfred Bakker
Taco ten Dam
Wiard Krook

opmaak:

Danielle de Graaff

beeldredactie:

Wiard Krook

eindredactie:

Taco ten Dam

druk:

Onlineprinters.nl

Het lidmaatschap van de Historische Kring Diemen bedraagt € 22,50 per jaar. Leden ontvangen de HKD-Nieuwsbrief en minimaal tweemaal per jaar het verenigingsblad Historische Kring Diemen. Men kan lid worden door zich aan te melden bij het secretariaat.

ISSN 0929-9068

© 2019 Historische Kring Diemen (HKD). Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvouddigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopieën of op enige andere wijze zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Deze uitgave werd met de meeste zorg samengesteld. Er kan echter door de Historische Kring Diemen (HKD) geen enkele aansprakelijkheid worden aanvaard voor de gevolgen van eventueel in deze uitgave voorkomende onjuistheden of onvolkomenheden. Waar wenselijk en mogelijk hebben wij de uitgever van foto's vermeld. Mocht iemand menen auteursrechten te hebben op een foto kan contact worden opgenomen met de uitgever van deze publicatie.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced or stored in a retrieval system or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without prior permission in writing by the publisher.

Op 4 oktober jl. legde de Duitse kunstenaar Gunter Demnig struikelstenen in Diemen. Het was een unieke gebeurtenis; alleen voor de eerste stenen die in een gemeente gelegd worden, komt de inmiddels 71-jarige Demnig zelf uit Berlijn om ze te plaatsen. De regen kwam met bakken naar beneden en het uur, negen uur in de ochtend, was aan de vroege kant, maar er waren veel mensen op de plechtigheid afgekomen. Vooral de aanwezigheid van leerlingen van basisschool De Octopus was hartverwarmend en gaf een machtig signaal af naar de toekomst om met de woorden van burgemeester Boog "de slachtoffers nooit te vergeten."

De avond voor de stenenlegging vond in De Ontmoeting in de Schoolstraat het mini-symposium "Verzet en Verraad in de Straat" plaats waar verschillende sprekers vanuit een andere invalshoek over de oorlogsperiode spraken. Het was indrukwekkend drie ex-burgemeesters, Anneke van Dok, Bob de Hon, Amy Koopmanschap en burgemeester Erik Boog naast elkaar te zien zitten op de voorste rij.

Wij zijn er als redactie van het tijdschrift trots op dat de Historische Kring Diemen door niet-aflatend gedegen onderzoek, veel publicaties in de tijdschriften en het boek Diemens Oorlog bijdraagt aan het beschrijven van de geschiedenis van die donkere periode in Diemen. De kracht schuilt vooral in de beschrijving van de lokale karakters die de grote lijnen van de geschiedenis op lokaal (Diemens) niveau tot in details duidelijk maken. In dat verlengde verdienen Peter Prins, als initiator van de stenenlegging en Ronald van Gelder, als organisator van het symposium, alle lof.

In dit nummer leest u de lotgevallen van twee joodse Poolse mensen die na hun vlucht voor de nazi's in Diemen voor de oorlog in Diemen neerstreken, maar tenslotte toch, met hun in Diemen geboren zoon, in de moordende klauwen van de nazi's terecht kwamen.

Gastschrijver Ronald van Gelder schrijft over Peter Roelofs, niet alleen een groot wetenschapper, maar ook een moedig verzetsman uit de Schoolstraat die heel veel mensen in de oorlog geholpen heeft.

Wiard Krook gaat in op de stand van zaken rond het Wellington-monument voor de jonge helden die in 1943 met hun vliegtuig werden neergehaald en op Diemense bodem het leven lieten.

Hans Goedhart die eerder in 2017 uitgebreid over zijn familiegeschiedenis in Diemen schreef, geeft ons nu een inkijkje in de omstandigheden waaronder zijn moeder als Belgische oorlogsvluchteling in Diemen terechtkwam. Daarnaast gaat hij in op de bijzondere reis die een fotokaart maakte om op de plaats van bestemming te komen.

Alfred Bakker verdiepte zich in een bijzondere inwoner van Diemen. Bijzonder omdat de in zijn tijd landelijk befaamde inwoner in Diemen altijd onder de radar is gebleven. Na bijna 150 jaar krijgt schoolmeester en dorps historicus Hendrik Fredrik Puls (1811-1880) het podium waar hij als pionier en vervaardiger van schoolwandkaarten recht op heeft: een uitgebreid verhaal waaruit zijn grote verdiensten duidelijk worden.

Bert Roest neemt ons weer mee naar het Diemen van 70 jaar geleden waarbij hij weer put uit zijn collectie Diemer Couranten van die periode. Lees en verwonder je, maar geniet vooral van de geselecteerde berichtjes die zo fraai laten zien hoe het leven zich afspeelde in het Diemen van toen.

Ten slotte: het boek Canon van Diemen in de "blauwe reeks" van Diemense boeken kunt u kopen bij de HKD en boekhandel Bruna. Een prachtig kerstcadeau!

Dit blad zou er niet zo indrukwekkend mooi uitzien zonder onze deskundige fotoman Wiard Krook en onze creatieve lay-outer Danielle de Graaff.

Ik wens u veel lees- en kijkplezier.

Namens de redactie,

Taco ten Dam
Eindredacteur

Struikelstenen voor gedeporteerde en vermoorde Joden

“MEN VALT NIET OVER DE STRUIKELSTENEN, JE STRUIKELT MET JE HOOFD EN JE HART”

Taco ten Dam

Op 4 oktober 2019 heeft de Duitse kunstenaar Gunter Demnig Stolpersteine geplaatst voor drie woningen in Diemen waar joodse inwoners tijdens de Tweede Wereldoorlog door de nazi's uit hun huizen werden verdreven, gedeporteerd en vermoord. In de stoep voor het woonhuis van Jan Bertsstraat 31' en 31" legde hij de eerste stenen waarna voor de woningen van Jan Bertsstraat 14' en Schoolstraat 43 stenen werden gelegd. Bij elk adres werden toespraken gehouden, zegde rabbijn Menno ten Brink kaddisj en legden leerlingen van de Openbare Basisschool De Octopus rode rozen bij de stenen. De Octopus heeft als school de struikelstenen geadopteerd.

Struikelsteen

De stenen zijn van beton. Op de kop van 10 x 10 cm zit een messing plaatje, waarin de naam, geboortedatum, deportatiedatum, plaats en datum van het overlijden van het slachtoffer zijn gestanst. De stenen die Demnig tot 2005 alle zelf maakte, worden tegenwoordig gemaakt door zijn vriend Michael Friedrichs-Friedländer. Demnig plaatst de eerste Stolpersteine in een gemeente nog altijd zelf.

Lange voorbereiding

Het leggen van struikelstenen in Diemen heeft een voorbereidings-tijd gekend van tweeënhalve jaar. De gemeenteraad nam op voor-spraak van raadslid Peter Prins het initiatief over die vervolgens een commissie samenstelde. Deze kende behalve Prins zelf de volgende samenstelling: Josje Kronenberg (Comité Diemen 1940-1945), Jacques Grishaver (Nederlands Auschwitz Comité), Taco ten Dam (Historische Kring Diemen) en de zeer actieve buurtbewoner en -kenner Ronald van Gelder.

De wachttijd die inmiddels op het ogenblik is opgelopen tot vier jaar, werd verkort door het intensieve contact van Peter Prins met de omgeving van Gunter Demnig en Demnig zelf.

Geschiedenis

De geschiedenis van de struikelstenen begint op 16 december 1992. Dan plaatst Demnig voor het stadhuis van Keulen een steen met daarop een messing plaatje met een tekst. Het ging toen om de eerste regels van het bevel dat Himmler vijftig jaar daarvoor had gegeven om duizend Roma en Sinti te deporteren. Op 4 januari 1995 plaatste Demnig in Keulen de eerste Stolpersteine, toen nog zonder toestemming van de autoriteiten. Het project Stolpersteine heeft zich ontwikkeld tot een over heel Europa verspreid monument voor de slachtoffers van het nationaalsocialisme. Er zijn tot nu toe meer dan 70.000 stenen geplaatst.

Demnig herinnert zich niet hoe de naam Stolpersteine indertijd is ontstaan, maar hij citeert met instemming een scholier die de

Gunter Demnig met de struikelstenen van de familie Rotenberg. Demnig legde de stenen op 4 oktober 2019 in de stoep voor de woning van Jan Bertsstraat 14 (foto Jan Sikking)

struikelsteen als volgt omschreef: “Man fällt nicht über die Stolpersteine, du stolperst mit dem Kopf und dem Herzen.” (Men valt niet over de struikelstenen, je struikelt met je hoofd en je hart).

Amsterdam

De eerste struikelstenen in Nederland legde Demnig in november 2007 in de oude kern van het Twentse Borne. In Amsterdam liggen inmiddels meer dan 400 struikelstenen.

Sinds januari 2015 wordt het project georganiseerd door de stichting Spuren – Gunter Demnig. Deze zal het project voortzetten als Gunter Demnig daartoe zelf niet meer in staat zal zijn. De 70.000ste steen werd op 23 oktober 2018 geplaatst in Frankfurt.

Burgemeester Erik Boog ging bij zijn toespraak in op de familiegeschiedenis van de families Ruben en Van Praag. De familie Ruben woonde van 1933 tot 1942 in de Jan Bertsstraat 31". Dochter Erika kwam na haar huwelijk met Arnold van Praag onder hen wonen. De oorspronkelijke woningen zijn op last van de Duitsers in 1944 afgebroken. Gunter Demnig legde de stenen op ongeveer dezelfde plaats (foto Jan Sikking)

Jan Bertsstraat 31' en 31" (foto Jan Sikking)

Burgemeester Erik Boog memoreerde deze foto in zijn toespraak. Deze familiefoto liet Jakob Ruben maken in Bremerhaven. Het was ter gelegenheid van het 25-jarig huwelijksfeest van Sara Ruben-Weinberg en Jakob Ruben. Zij zijn omgeven door hun dochters Erika, Else en Channa. Als Hitler in 1933 aan de macht komt, besluit de bontwerker Jakob Ruben met zijn gezin naar Nederland te vertrekken. Ze strijken neer in de Jan Bertsstraat 31" in Diemen. Als dochter Erika trouwt met Arnold van Praag, betrekken ze de woning op de eerste etage onder hun (schoon)ouders. Dochter Johanna Channa emigreert met Itzhak Iwan Guggenheim in 1936 naar Israël. Dochter Else is een ondernemende kunstzinnige, jonge vrouw die al van jongs af aan gedichten schrijft. Op 14 januari 1942 trouwt zij in de Portugese Synagoge in Amsterdam met Jacob de la Fuente, net zoals haar vader een bontwerker. Zij gaan wonen in de Lepelstraat 61". Ze duiken later onder in het bovenhuis van de Ceintuurbaan 243 in Amsterdam-Zuid. Jakob Ruben en Sara Ruben-Weinberg worden op 13 maart 1943 in Sobibor vergast. Arnold van Praag en Erika van Praag-Ruben worden op 9 juli 1943 in Sobibor vergast. De man van Else Ruben, Jacob de la Fuente, wordt op 16 juli 1943 in Sobibor vergast. Else wordt verraden op haar onderduikadres aan de Ceintuurbaan. Else de la Fuente-Ruben overlijdt op 30 september 1944 "ergens in Midden-Europa". (foto www.joodsmonument.nl/privécollectie)

Op het adres Jan Bertsstraat 14' woonde tot 5 juni 1942 de familie Rotenberg, bestaande uit Samuel Rotenberg, zijn vrouw Chaja Esther Rotenberg-Schlomovicz en hun zoontje Saul. Bij het leggen van de struikelstenen vertelde Taco ten Dam kort over de geschiedenis van het gezin vanuit het perspectief van de zesjarige Saul. Op de afbeelding rechts rabbijn Menno ten Brink die kaddisj zegt. Elders in het tijdschrift wordt de geschiedenis van de familie Rotenberg uitgebreid beschreven (foto Jan Sikking)

“... je struikelt met je hoofd en je hart”

Jan Bertsstraat 14' (foto Jan Sikking)

In 1942 zijn Marcus Israëls, zijn vrouw Maria Israëls-de Beer, hun dochter Astrid en Freddy ondergedoken in hun oude woning Schoolstraat 43. Zij woonden daar namelijk eerder tot zij in september 1940 verhuizen naar Baarn. Als de Duitsers hen verplichten naar Amsterdam te verhuizen, laten zij zich inschrijven bij de vader van Maria in de Borsenburgstraat in Amsterdam-Zuid. Zij duiken echter onder in hun oude huis in de Schoolstraat waar op dat moment officieel Peter en Ees Roelofs wonen. Op 9 september 1942 doen de Duitsers een inval in de woning waarbij Marcus, Maria en Astrid worden gearresteerd. Zij worden vrijwel onmiddellijk via Westerbork naar Auschwitz gedeporteerd en op 14 september 1942 om het leven gebracht. Jacques Grishaver, voorzitter van het Nederlands Auschwitz Comité, hield een korte toespraak (foto Jan Sikking)

Schoolstraat 43 (foto Jan Sikking)

Gunter Demnig aan het werk (foto Jan Sikking)

In de stromende regen legt Gunter Demnig op 4 oktober om negen uur 's morgens struikelstenen in de stoep voor de woningen van Jan Bertsstraat 31. Hij wordt geholpen door de afdeling bestrating van de gemeente. Gemeenteraadslid Peter Prins, schoolkinderen van De Octopus, Jacques Grishaver, voorzitter van het Nederlands Auschwitzcomité en rabbijn Menno ten Brink kijken belangstellend toe (foto Jan Sikking)

Taco ten Dam richt zich in zijn toespraak specifiek tot de kinderen van basisschool De Octopus die zojuist bloemen hebben gelegd bij de struikelstenen van de familie Rotenberg in de stoep voor de woning Jan Bertsstraat 14'. Rabbijn Menno ten Brink luistert mee (foto Jan Sikking)

De avond voor de stenenlegging vond op 3 oktober het mini-symposium "Verzet en verraad in de straat" plaats in De Ontmoeting. Burgemeester Erik Boog opende het mini-symposium waarna Laura Israëls, Ronald van Gelder, Taco ten Dam en Raymund Schütz presentaties verzorgden (foto Allard Faas)

Ondanks de gestaag neerplenzende regen waren er veel belangstellenden bij de stenenlegging aanwezig. Op de afbeelding de aanwezigen bij de woning in de Schoolstraat 43 (foto Jan Sikking)

Ronald van Gelder, organisator van het mini-symposium, spreekt de aanwezigen toe. Op de voorste rij luisteren burgemeester Erik Boog en de ex-burgemeesters Bob de Hon, Amy Koopmanschap en Anneke van Dok aandachtig (foto Allard Faas)

Peter Roelofs: Een bewonderenswaardige verzetsman

**“HIJ DOET IETS, OMDAT HIJ HET NIET LATEN KAN.
EN LAAT IETS, OMDAT HIJ HET NIET DOEN KAN”**

Ronald van Gelder

Over de verzetsdaden van Peter Roelofs – Willem Petrus Roelofs (Amsterdam, 1 juni 1910) – werd na de Tweede Wereldoorlog al vrij meteen geschreven. Ter Beek beschreef Roelofs in zijn herdruk van ‘Historie van Diemen’ (1957) als vervalser van persoonsbewijzen en ook Reurekas (1985) vermeldt in ‘Diemen 1940-1945’ Roelofs naam en verzetswerk als vervalser.

Vervalsen

Als geen ander was Roelofs – een chemicus, gespecialiseerd in koolstofchemie – in staat om documenten zoals persoonsbewijzen, distributiebonnen en trouwboekjes te vervalsen. Dat deed hij vanaf de zomer van 1942 in zijn Diemense huis in de Schoolstraat 43, maar ook op zijn kantoor bij uitgeverij/drukkerij Elsevier op de Herengracht 143 in hartje Amsterdam, waar Roelofs als scheikundige werkte. Roelofs deed meer soorten verzetswerk in de oorlog. Zo liet hij – samen met zijn vrouw Ees (Eelkje) Weijer (Naarden, 17 mei 1905) – het gezin Israëls in 1942 in hun huis onderduiken: vader Marcus, moeder Maria Israëls-de Beer, zoon Freddie (18 jaar) en dochter Astrid (7 jaar). Over de lotgevallen van dit gezin werd in het tijdschrift van de Historische Kring Diemen (voorjaar 2014) en in het standaardwerk ‘Diemens oorlog’ (2015) al eerder uitgebreid geschreven.

In de Tweede Wereldoorlog was de donkere ruimte onder de zoldertrap in de woningen van de Schoolstraat een ‘bekende’ verstopplek. In het huis van Roelofs – waar mensen ondergedoken zaten – werd lang na de oorlog achter de zoldertrap een verstoft houten doosje (van firma Rijkers voor schoolkrijtjes) aangetroffen met aanmaakhoutjes en kaarsen. Die waren gebruikt om licht te maken als een onderduiker – of Roelofs zelf – zich (tijdens een razzia) moest verstoppen (foto Mike Schwegler)

Samenwerking in verzet

In mijn presentatie ‘Onderduik en verzet in de Schoolstraat’, gehouden op het mini-symposium ‘Verzet en verraad in de straat’ (2019) werd verder over Roelofs betoogd dat hij ook intensief met andere verzetsmensen samenwerkte. Sommigen daarvan kende hij uit zijn socialistische verleden, zoals de onbevreesde koerierster Adri van der Wal (die hij kende uit de Jongeren Vredes Actie – JVA) en zijn onverzettelijke buurvrouw Rie Keesje-Hillebregt (die hij kende uit de Algemene Jongeren Centrale – AJC). Anderen kende hij uit de tijd dat hij aan de GU (Gemeente Universiteit in Amsterdam) wis- en natuurkunde studeerde, zoals natuurkundige Louis Kleerekoper (alias Henk van der Tweel; een meestervervalser van persoonsbewijzen) en wiskundige Jan Hemelrijk. Deze laatste leidde samen met Bob van Amerongen de zogenaamde P&P-groep (*Porgel en Porulan-groep*), een verzetsgroep die onderduikers verzorgde (Gompes, 2013).

Persoonsbewijzen Centrale

Sinds 1942 werkte Roelofs daarnaast samen met de Persoonsbewijzen Centrale (PBC) van de Amsterdamse beeldhouwer Gerrit van der Veen (Amsterdam, 1902), die hij in datzelfde jaar had leren kennen. Van der Veen was een van de grote leiders van het Nederlandse verzet in de Tweede Wereldoorlog. Roelofs vervalste voor de PBC vele documenten en was bij diverse overvallen betrokken¹. Zo bevrijdde hij met enkele PBC'ers, verzetsmakers uit ziekenhuizen, huizen van bewaring (twee pogingen tussen kerst en oud- en nieuw '43-'44) en gevangenen; werkte hij mee aan een overval op het politiebureau in de Amsterdamse Marnixstraat en vorderde hij – samen met Gerrit van der Veen – een op houtskool aangedreven vrachtwagen van de firma Verkade, om die later als ‘Duitse’ overvalwagen voor de PBC te kunnen gebruiken. Verder overvielen Van der Veen, Roelofs en enkele anderen de landsdrukkerij in Den Haag (29 april 1944), waarbij duizenden blanco persoonsbewijzen werden buitgemaakt.

Ontsnapting

Peter Roelofs werd op 20 juli 1943 in de Amsterdamse binnenstad op heterdaad betrapt. Hij is dan in het bezit van grote hoeveelheden persoonsbewijzen. Hij wordt gearresteerd in de Kalverstraat en voor ondervraging meegenomen naar het politiebureau. De volgende dag zal hij worden overgebracht

Adri(ana) van der Wal (1917-2011)
(coll. Familie Van Zon)

Rie Keesje-Hillebregt (1905-1989)
(coll. Erven Keesje)

Louis Kleerekoper (1915-1997)
(coll. Familie Kleerekoper/Van der Tweel)

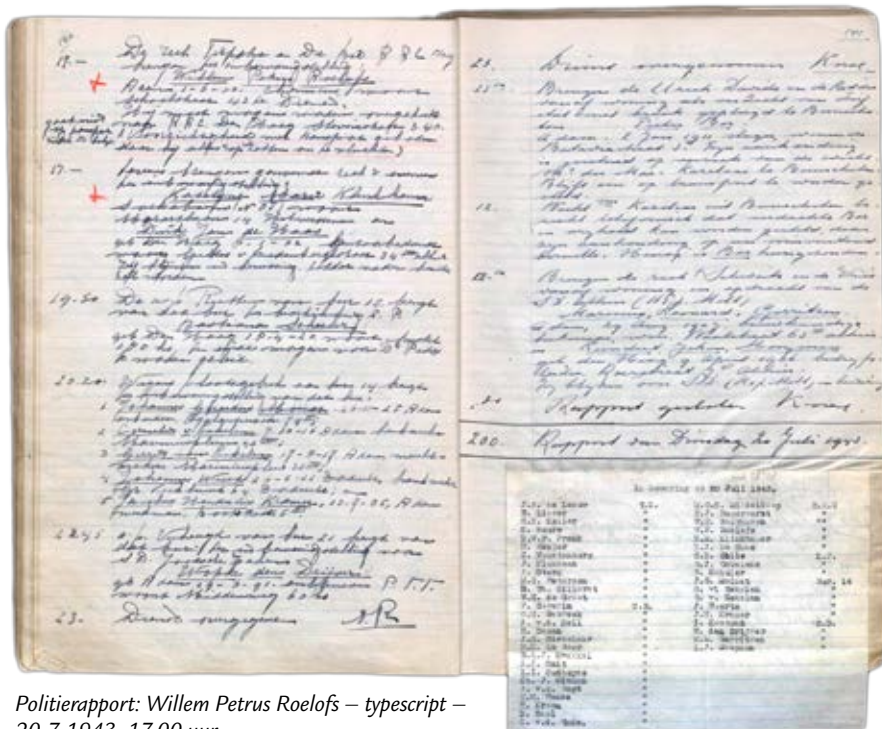

Jan Hemelrijk (1918-2005)
(coll. Familie Hemelrijk)

naar het Rijks Recherche Centrum (RRC) in Den Haag. Dat is het geveesde 'Oranjehotel', een gevangenis aan de Stevinstraat in Scheveningen, waar marteling door de Duitsers aan de orde van de dag is. Waar op de nabijgelegen Waalsdorpervlakte vele gevangenen worden geëxecuteerd. En waarvandaan nog veel meer gevangenen gedeporteerd worden naar de concentratiekampen.

Als de PBC hiervan lucht krijgt, wordt hun Duits-joodse verzetsman Gerhard Badrian (geboren 1905) onmiddellijk ingeseind. Hij is de rechterhand van Gerrit van der Veen en – sinds 1941 – goede bekende

van Peter Roelofs. Hij spreekt vloeiend Duits en is een perfecte acteur. Als hij een SS-uniform aantrekt, dan treedt een metamorfose op: "Hij oogt en gedraagt zich als een echte rotmof" (Uschi, 1978). Vermomd als SS'ers en met vervalste documenten weten Badrian en enkele handlangers Roelofs de volgende dag uit het politiebureau vrij te krijgen. Niet alleen de dienstdoende agenten zijn geïntimideerd, maar ook de geboeide Peter Roelofs is totaal overdonderd! Als ze buiten zijn, weg van het bureau, volgt een enorme ontlasting: "We konden ons lachen bijna niet inhouden!" (Uschi, 1978).

Politierapport: Willem Petrus Roelofs – typescript – 20-7-1943, 17.00 uur

De rechercheurs Terpstra en De Bie RRC Den Haag brengen ter inbewaringstelling Willem Petrus Roelofs Amsterdam 1-6-10 chemicus woont Schoolstraat 43 te Diemen Hij moet morgen worden overgebracht naar RRC Den Haag Stevinhaven 3.40. (Voorzichtigheid met transport geboden daar hij alles erop zal zetten om te vluchten) Links van de kantlijn: 'Gaat niet op transport, zie tel. nr. bakje' (Coll. Stadsarchief Amsterdam)

Gerrit van der Veen en Gerhard Badrian

2 Mei 1944 overvallen PBC'ers het Huis van Bewaring aan de Weteringschans in Amsterdam. De overval loopt uit op een mislukking. Gerrit van der Veen wordt door een schot in zijn rug getroffen, Gerhard Badrian weet hem in veiligheid te brengen. Van der Veen is verlamd aan beide benen, is incontinent en impotent. Van der Veen wordt op 12 mei op zijn onderduikadres opgepakt.

Dit is een uiterst gevoelige slag voor de PBC. Mede door het risico op doorslaan na de arrestatie van Van der Veen², moet de organisatie het roer helemaal omgooien. Gerhard Badrian neemt met enkele anderen de leiding op zich. De PBC'ers zoeken nieuwe locaties voor hun verzetsstrijd en gaan op zoek naar andere onderduikadressen. ➤

Op 30 juni 1944 ontmoeten de PBC'ers Badrian, Roelofs en Frits Boverhuis, in zijn huis aan de Vijzelstraat een vertrouweling van hen – Charly Hartog – en zijn nieuwe vriendin: de joodse – dus onverdachte – Betje Wery. Ze hebben een afspraak met haar over een voor de PBC interessante verdieping in de Rubensstraat – om de hoek bij het gebouw van de Sicherheitsdienst aan de Euterpestraat. Betje woont zelf op twee hoog en ze heeft geregeld dat de PBC'ers de derde verdieping mogen bekijken; op het oog een uitstekende observatieplek voor hen. Na enige tijd dringt Betje erop aan dat ze vertrekken: “Nu moeten we gaan, laten we kijken. Weet zeker dat jullie het een reusachtig goed adres vinden” (Uschi, 1978). De auto, waarmee ze zullen gaan, is echter te klein voor vier personen, dus kunnen er maar drie mee. Roelofs offert zich op en zegt akkoord te zullen gaan met elk besluit dat Badrian en Boverhuis nemen. Hij gaat ondertussen wel even op de fiets naar de kapper, hoek Spiegelstraat. Badrian, Boverhuis en Betje vertrekken naar de Rubensstraat. Roelofs is bij de kapper sneller klaar dan verwacht. Op de fiets gezeten, ziet hij een wagen van de Grüne Polizei met enorme snelheid voorbij scheuren. Richting Vijzelstraat. Hij trapt door en ziet bij het huis waar hij even tevoren nog geweest was veel volk op de been, en dat Hartog zelf is opgepakt en wordt afgevoerd. De derde verdieping op de Rubensstraat 26 vinden Badrian en Boverhuis in orde. Ze gaan akkoord. Als ze via het trappenhuis naar beneden lopen, worden ze door SS-officieren beschoten. Badrian schiet terug en doodt Sturmbannführer Heynen. Ook Badrian overleeft het vuurgevecht niet.

Plaquette naast Rubensstraat 26 Amsterdam, ter nagedachtenis aan de dood van Gerhard Badrian (foto Ronald van Gelder)

Noten

- 1 Deze ‘onbekende’ informatie is afkomstig van een ruim uur durend radioprogramma, getiteld: ‘Nummer 16001 NN’, gemaakt door programma- en documentairemaker Bob Uschi (1911-1995). Daarin interviewt Uschi een handjevol overgebleven verzetsstrijders van de toenmalige PBC-groep – waaronder Peter Roelofs – over hun vaak succesvolle en soms rampzalig verlopen verzetsdaden (Uschi, 1978). Met dank aan Henk van Arkel, Utrecht.
- 2 Begin juni 1944 – dus ruim twee weken later – wordt Gerrit van der Veen in de duinen bij Overveen gefusilleerd. 10 juni wordt aangehouden als sterfdatum van Gerrit van der Veen.
- 3 Peter Roelofs overlijdt op 11 maart 1998 in Soest.

Bronnenlijst

Beek, P.J. ter, *Historie van Diemen* (Amsterdam 1957)

Dam, T. ten, ‘Principiële en moedige mensen in Diemen’ in: *Diemens oorlog* – Dorp bij Amsterdam onder Duitse bezetting (p.149-168), A. Bakker, W. Bulterman-Hartsink, J. Cuypers, T. ten Dam, R.S. van Gelder, J. Haag, J. Kronenberg-Heijne, W. Krook, E. van Meurs, T. Stallinga, P. Texier (Historische Kring Diemen 2015)

Gelder, R.S. van, ‘Telefoongesprekken Cocky Anderson-Kolumbis en Ronald van Gelder’, *Historische Kring Diemen*, jrg.24, p.31-32, 2014

Gelder, R.S. van, ‘Onderduik en verzet in de Schoolstraat’. Presentatie in mini-symposium ‘Verzet en verraad in de straat’. De Ontmoeting Diemen, 3 oktober 2019

Gompes, L., *Fatsoenlijk land* – Porgel en Porulan in het verzet (Amsterdam 2013)

Reurekas, F., *Diemen 1940-1945* (Diemen 1985)

Uschi, B., ‘Nummer 16001 NN’, Radioprogramma 1978. Te beluisteren bij Nederlands Instituut voor Beeld & Geluid, Hilversum

Held

Betje Wery was een verraadster, werkzaam voor het Devisen-Schutz Kommando. Ze had warme contacten met SS-Sturmbannführer Willy Lages en SD'er Dries Riphagen.

Charly Hartog en Frits Boverhuis zijn gefusilleerd. Peter Roelofs overleeft en blijft actief voor het verzet tot het einde van de oorlog³.

Gerhard Badrian was voor Peter Roelofs een held. Maar wat is een held? “Een bewonderenswaardige man. Die iets doet, omdat hij het niet laten kan. En iets laat, omdat hij het niet doen kan.” (Uschi, 1978)

Peter Roelofs is voor mij zo'n held.

Ronald van Gelder is onderzoeker Erfgoedstudies, Vrije Universiteit Amsterdam

Gezin Rotenberg: Lwów-Diemen-Sobibor-Auschwitz

GEVLUCHT UIT POLEN, VERDREVEN UIT DIEMEN, VERMOORD IN POLEN

Taco ten Dam

Twee bedreigde joodse mensen verlaten in 1933 hun vaderland Polen en komen na omzwervingen terecht in Diemen, een voor hen volslagen onbekend dorp bij Amsterdam in Nederland. Een veilig land met veel verdraagzame mensen. Toch zal binnen een paar jaar ook hier de veiligheid en verdraagzaamheid plotseling verdwijnen.

Vluchtelingen

De gemeente Diemen toont zich gastvrij: Samuel Rotenberg en Chaja Schlomovicz krijgen een officiële vluchtelingenstatus. Samuel werkt voornamelijk in Amsterdam, het inkomen is heel behoorlijk en ze prijzen zich gelukkig met een fijne woning. Hoopvol op weg naar een mooie toekomst trouwen ze in het raadhuis aan de Hartveldseweg in Diemen. In 1936 wordt Saul geboren. In Amsterdam, zoals zoveel Diemenaartjes. Een paar jaar van geluk, maar de toenemende spanningen in Europa baren zorgen. Waar ze vaak bang voor zijn geweest, gebeurt dan toch. In mei 1940 krijgen ook in Diemen de nationaalsocialisten het voor het zeggen. De Rotenbergs hoopten zich beschermd, maar binnen een paar maanden zijn ze weer vogelvrij. Omdat ze jood zijn.

Weg uit Polen

Samuel Rotenberg is op 7 juni 1933, hij is dan 26 jaar, bij het Nederlandse Consulaat in Lwów. Het vraagt toestemming om familie in Nederland te bezoeken. Dat mag hij, onder de voorwaarde dat hij op 1 september 1933 Nederland weer zal verlaten. Een paspoort, een document waarvoor veel betaald moet worden, is niet nodig. Een papier met toestemming en veel stempels is voldoende. Maar Samuel is niet van plan om terug te gaan naar Polen. Als hij in 1933 over het grote plein naar de ingang van het majestueuze station van Lwów loopt, weet hij dat het vertrek definitief is. Weg uit de stad waar hij op 1 december 1906 geboren is. Het Lemberg van weleer, een grote moderne stad en de hoofdstad van het Oostenrijks-Hongaarse kroonland Galicië. Lwów, tegenwoordig Lviv in Oekraïne.

Station van Lwów in Polen, de stad waar Samuel Rotenberg opgroeide (prentbriefkaart coll. Taco ten Dam)

Discriminatie

Zijn vriendin Chaja Schlomovicz, afkomstig uit Kamionka vlakbij Lemberg, zal apart reizen. In Nederland zullen ze elkaar weer zien. Ze zijn beiden jood. In hun jeugd wonen Polen, Joden, Oekraïners en Roethenen naast elkaar, maar hun gemeenschappen zijn streng gescheiden. Katholiek, joods en Russisch-orthodox. In dit deel van Polen zijn joden in veel perioden van de geschiedenis achtergesteld. Ook Samuel en Chaja zijn in hun jonge jaren op allerlei wettelijke manieren tegengewerkt in hun ontwikkeling. In de tijd dat zij opgroeien laat de universiteit van Lemberg op elke tien studenten ➤

Samuel Rotenberg en Chaja Schlomovicz (fotocollectie Gemeentearchief Diemen)

slechts één jood toe. Na de Eerste Wereldoorlog komt Lemberg, inmiddels Lwów geheten, binnen de grenzen van Polen te liggen. Er is veel werkeloosheid en armoede. De vaak grote gezinnen wonen doorgaans in woonkazernes met eenkamerappartementjes. In één ruimte waar alles moet gebeuren: slapen, eten en de tijd doorbrengen. Voor de bewoners is het een continue strijd tegen het ongedierte: ratten, muizen, kakkerlakken, wandluizen. Op de gang zijn twee plees waar vaak een rij bewoners met een stuk krant op hun beurt staan te wachten. Er is geen elektrisch licht, 's avonds is er het schijnsel van de olielamp.

Antisemitisme

In die periode steekt het antisemitisme weer de kop op. Poolse nationalist en Oekraïners leggen de schuld van de verslechterde economische omstandigheden bij de joden. Daar komt bij dat in 1933 in het buurland de nazi's aan de macht zijn gekomen. Het perspectief voor de joden in Lwów is hopeloos. Velen denken aan weggaan en overdenken de mogelijkheden. Bij de rijkere komt een ware kettingemigratie naar Amerika op gang, maar ze hebben ook een steunverklaring nodig van al gevestigde familieleden.

Amsterdam

West-Europa blijkt geen slecht alternatief. In veel gevallen gaat de man vooruit om te onderzoeken. Velen die aanvankelijk via Amsterdam naar Zuid-Amerika willen emigreren, blijven hangen in het westen. Ook Samuel Rotenberg is in 1933 in Amsterdam en in Luxemburg om zich te oriënteren en wat geld te verdienen. In Nederland is het leven goed. Vluchtelingen worden redelijk opgevangen. In Amsterdam is inmiddels een grote gemeenschap van Pools-Joodse emigranten. En belangrijk: er is werk om geld te verdienen. Dat laatste is voor vluchtelingen cruciaal. Als zij niet in hun eigen onderhoud kunnen voorzien, worden ze zonder pardon over de grens naar Duitsland gezet.

Diemen

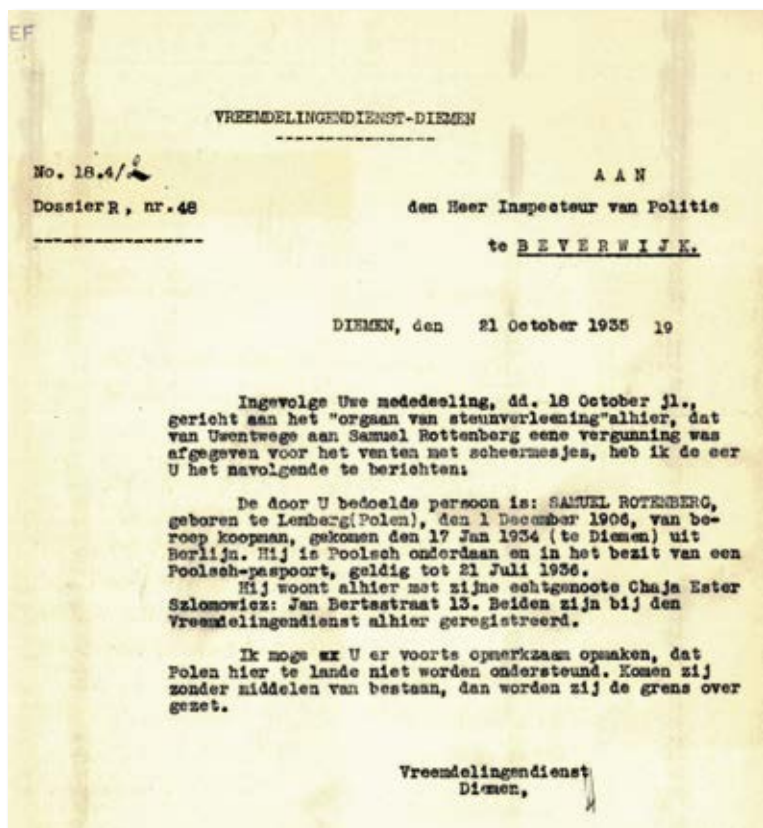
In januari 1934 is Samuel in de buurt van Amsterdam en verblijft in de Johan Cousetstraat 32' in Diemen. Het Poolse consulaat verschaft hem een Pools paspoort, een noodzakelijk document om als vluchteling in Nederland te mogen blijven. In Diemen is Samuel inmiddels weer samen met Chaja. Zij wonen voorlopig in de R. Kastelijnstraat 34'. In augustus 1934 treden zij in het huwelijk in het raadhuis aan de Hartveldseweg. Twee maanden later verhuizen ze naar de Jan Bertsstraat 13. Intussen verdient Samuel het inkomen door op markten in Amsterdam scheermesjes en scheerzeep te verkopen. Hij doet dat voornamelijk op het Waterlooplein. Als de Vreemdelingenpolitie in 1935 naar zijn inkomen vraagt, geeft Samuel aan zo'n 20 gulden per week te verdienen. Een voor die tijd redelijk inkomen dat voldoende is om Samuel en Chaja aan een Nederlands legitimatiebewijs te helpen. Het Poolse consulaat verlent jaarlijks probleemloos hun paspoort.

Saul geboren

Op zondag 8 december 1935 is het feest in de Jan Bertsstraat 13 als Saul Rotenberg in Amsterdam op de wereld komt. In de zomer van 1937 verhuist het jonge gezin naar de overkant van de straat op nummer 14'. Het contrast met de armoedige behuizing van destijds in Lwów kan niet groter zijn. Een huiskamer en aparte kamers om te slapen, een keuken, water en verwarming en een eigen toilet. Het nationaalsocialisme en antisemitisme lijken heel ver weg. Natuurlijk zijn er in Nederland en ook in Diemen nationaalsocialisten, maar dit is Nederland. Ze zijn ver in de minderheid. In Amsterdam is een grote joodse gemeenschap, in gezellige buurten met veel drukte op de markten. De mensen in Diemen zijn aardig en maken graag een praatje in de buurtwinkels en op straat. De burens zijn behulpzaam. Als Saul vier is, loopt Chaja met hem de straat uit links af over de Hartveldseweg naar de lagere school. Over de Diemerbrug naar de Ouderkerkerlaan.

Anti-joodse maatregelen

In het voorjaar van 1940 gebeurt dan toch waar ze bang voor waren. De Duitsers bezetten in mei 1940 ook Nederland. De anti-joodse maatregelen volgen elkaar in hoog tempo op. Nederland staat versted. Zoiets is in dit land met van oudsher verdraagzame inwoners –leven en laten leven– nooit vertoond. En eigenlijk weet het land niet hoe er moet worden omgegaan met de vloedgolf aan antisemitische verordeningen die de burgemeesters overal in het land overspoelt.

Brief van de Vreemdelingendienst Diemen van 21 oktober 1935 (coll. Gemeentearchief Diemen)

In januari 1941 moeten de joodse inwoners van Diemen zich als jood laten registreren in het raadhuis. Ook Samuel en Chaja krijgen op hun persoonsbewijs een vette zwarte J gedrukt. Als Saultje ziek is, moet hij vanaf nu naar een joodse arts. Gelukkig houden de Diemense huisartsen Hartman en Van Gemert zich niet altijd aan de regels. Maar wandelen in een park? Naar Artis? Naar zwembad De Diemerplas? Even wat drinken in een cafeetje? Op zondag even kijken bij het voetbal aan de Ouderkerkerlaan? Het werd allemaal stap voor stap afgenomen. Zelfs de schoolkinderen ontzien de Duitsers niet. Tot in het voorjaar van 1942 brengt Chaja haar kleine Saul, een serieus ventje met donkere kijkers en zwart haar, elke dag naar de christelijke school aan de Ouderkerkerlaan. Op een dag missen zijn klasgenootjes Saul; zijn stoeltje blijft leeg. De juf verzint een smoesje, maar de meeste kinderen weten wel wat er gaande is. Klasgenootje Ria Nieuwpoort hoort daar wel thuis wel over; haar vader werkt bij het distributiekantoor en drukt regelmatig bonnen achterover voor onderduikers.

Hollandsche Schouwburg

De nazi's hebben het jonge gezin in april 1942 gedwongen Diemen te verlaten. Naar de Holendrechtstraat 41^{****} in de Rivierenbuurt in Amsterdam, een van de drie door de nazi's aangewezen jodendistricten in de stad. Het jaar daarop wordt de familie opgepakt en naar de Hollandsche Schouwburg aan de Plantage Middenlaan gebracht. Het is de eerste keer dat de leden van het jonge gezin gescheiden worden. De Duitsers houden kinderen onder de dertien jaar apart. Saul, zeven jaar, "logeert" tijdelijk in de crèche aan de overkant. Het voormalige theatergebouw waar tientallen jaren plezier is gemaakt tijdens een avondje uit, hebben de nazi's tot het voorportaal van de hel gemaakt. In een nachtelijk transport gaat het gezin Rotenberg met de trein naar Konzentrationslager Herzogenbusch, beter bekend als Kamp Vught.

De omstandigheden in het kinderkamp zijn schrijnend.

Kamp Vught

Bij aankomst in het kamp worden de mannen gescheiden van de vrouwen. De joodse mannen moeten dwangarbeid verrichten aan de Moerdijk. Chaja wordt als naaister aan het werk gezet. Saul zit in het kinderkamp. Op zondagmiddag mogen ouders en kinderen elkaar een paar uur zien. De omstandigheden

in het kinderkamp zijn schrijnend. De Aufseherinnen zijn bits en onaardig tegen de kinderen; vaak schreeuwen en vloeken ze en ook gebruiken ze hun handen. De volwassen gevangenen, hoe moeilijk ze het zelf ook hebben, zien het met een onmachtig gevoel aan. De kinderen hebben een speciaal plekje in hun hart. Het hele kamp wordt dan ook hard getroffen als de mededeling komt dat alle kinderen onder de 16 jaar weg moeten uit het kamp. In haar dagboek schrijft Klaartje de Zwarte-Walvisch op 6 juni 1943: "Het ergste wat er tot nu toe gebeurd is, is ons meegedeeld. Het kinderkamp wordt opgeheven. Het was werkelijk niet te bevatten. (...) Mannen moeten hun vrouwen laten vertrekken met ziekelijke kindertjes. We waren radeloos van verdriet. Alle mannen die werkzaam zijn aan de Moerdijk mogen zelfs geen afscheid nemen van hun vrouw en kinderen. (...) Alleen zij die dit leed persoonlijk hebben meegemaakt, kunnen dit begrijpen. En zij die dit niet hebben meegemaakt en dit eens zullen lezen, moeten het begrijpen." De gebeurtenis zal de geschiedenis ingaan als "Het beruchte kindertransport van Vught."

Westerbork en Auschwitz

Chaja Esther Rotenberg en haar Saultje worden op 7 juni 1943 naar Westerbork gebracht waar zij ruim drie weken verblijven. In de ochtend van 29 juni horen zij om vijf uur 's ochtends hun naam als de transportlijsten van die dag worden omgeroepen. ➤

NAAM	VOORNAAM	ADRES	GEBOREN	OVERLEDEN
Rabblie	Sara	Tweede Roerhaavestraat 26 I Amsterdam	23-09-1934 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Rippe	Hans Nico	Proveniersstraat 26 b Rotterdam	17-03-1926 Rotterdam	02-07-1943 Sobibor
Roe	Barend	Rietveldstraat 2 III Amsterdam	01-12-1933 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Roe	Elisabeth	Rietveldstraat 2 III Amsterdam	16-06-1928 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Roeg	David	Roerstraat 18 huis Amsterdam	18-04-1928 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Roeg	Max Abraham	Roerstraat 18 huis Amsterdam	27-09-1933 Utrecht	02-07-1943 Sobibor
Roet	Rika Judic	Ingogoststraat 4 II Amsterdam	03-03-1938 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Rood, de	Abraham	Eerste Roerhaavestraat 7 II Amsterdam	04-08-1934 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Rood, de	Lena	Eerste Roerhaavestraat 7 II Amsterdam	02-08-1930 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Rood, de	Sophia Rosa	Eerste Roerhaavestraat 7 II Amsterdam	10-01-1932 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Rooz	Louis	Van Halllaan 2 Naarden	28-07-1933 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Roozveld	Abraham	Tulpstraat 26 Baarn	14-05-1936 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Roozveldt	Engelina	Danie Theronstraat 24 II Amsterdam	23-10-1931 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Roozveldt	Mordechai	Danie Theronstraat 24 II Amsterdam	19-05-1936 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Rotenberg	Saul	Jan Bertstraat 14 I Diemen	08-12-1936 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Santen	Benedictus	Blasiusstraat 10 I Amsterdam	02-03-1937 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Santen	Sonia	Blasiusstraat 10 I Amsterdam	13-10-1934 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Sarkai	Eljze Dora	President Steynplantsoen 5 I Amsterdam	06-08-1937 Hilversum	02-07-1943 Sobibor
Sarkai	Kaatje	President Steynplantsoen 5 I Amsterdam	05-05-1935 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Scheffer	Elias	Krugerplein 15 III Amsterdam	22-03-1928 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Scheffer	Kestje	Ruyschstraat 43 II Amsterdam	05-05-1938 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Schijveschuuder	Betty Rebecca	Andreas Bonnstraat 15 III Amsterdam	18-06-1936 Hilversum	02-07-1943 Sobibor
Schijveschuuder	Floa	Andreas Bonnstraat 15 III Amsterdam	03-01-1928 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Schijveschuuder	Herviette	Andreas Bonnstraat 15 III Amsterdam	11-02-1939 Hilversum	02-07-1943 Sobibor
Schijveschuuder	Jacob	Andreas Bonnstraat 15 III Amsterdam	13-01-1931 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Seabliel	Antoinette	Lepelstraat 62 I Amsterdam	01-06-1928 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Seabliel	Branca	Lepelstraat 62 I Amsterdam	01-06-1928 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Seikai	Johanna Elisabeth	Oosterpark 18 huis Amsterdam	28-04-1931 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Seikai	Ruth	Oosterpark 18 huis Amsterdam	15-07-1932 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Seikai	Samuel	Oosterpark 18 huis Amsterdam	10-06-1928 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Sij, van	Vrouwje	Tilanusstraat 64 II Amsterdam	11-02-1933 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Sjager	Leo	Maasstraat 68 I Amsterdam	16-11-1928 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Sjier	Betje	Vollikstraat 295 III Amsterdam	08-02-1929 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Sjier	Henderika	Vollikstraat 295 III Amsterdam	17-06-1930 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Sjier	Liesje	Vollikstraat 295 III Amsterdam	07-06-1935 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Sjier	Philij	Vollikstraat 295 III Amsterdam	06-10-1942 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Sinslhoort	Berthold Jacques	Joan Mauritsplein 16 Overveen	27-02-1934 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Sinslhoort	Hans Ido	Joan Mauritsplein 16 Overveen	05-12-1937 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Snoek	Esther Klara	Tilanusstraat 18 II Amsterdam	05-04-1939 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Snoek	Hartog	Tilanusstraat 18 II Amsterdam	22-08-1936 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Snoekan	Roca	Moedijkstraat 1 I Amsterdam	11-06-1927 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Snoepouse	David	Krugerplein 7 II Amsterdam	14-09-1935 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Sons	Max Emilie	Saghatlstraat 195 I Amsterdam	01-05-1938 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Sons	Rosine	Saghatlstraat 195 I Amsterdam	12-01-1936 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Soudite	Salomon	Tugelaweg 39 II Amsterdam	30-12-1934 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Sougot	Ruben Emanuel	Regentenselaan 14 Bussum	13-10-1925 Bussum	02-07-1943 Sobibor
Sprejer	David	Mooveld 47 II Amsterdam	01-11-1933 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Sprejer	Siegfried Hein	Joh. Verhulststraat 45 huis Amsterdam	24-02-1927 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Spreyer	Alfred	A 549 Disperko	17-03-1931 Hameln	02-07-1943 Sobibor
Spreyer, van	Levie Isaac	President Brandstraat 4 II Amsterdam	09-12-1939 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Staal	Helma	Zuider Amstelkan 47 huis Amsterdam	24-02-1920 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Staal	Herman	Zuider Amstelkan 47 huis Amsterdam	01-06-1937 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Steenfeld	Karel	Kinderdijkstraat 20 II Amsterdam	29-12-1934 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Steenkop	Abraham	Cilberstraat 11 I Amsterdam	13-08-1931 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Stee	Isaac	Peterslootstraat 64 II Amsterdam	05-01-1938 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor
Stee	Louis	Peterslootstraat 64 II Amsterdam	29-10-1926 Amsterdam	02-07-1943 Sobibor

De naam van Saul Rotenberg te midden van zijn lotgenootjes in het boek "In Memoriam, De gedeporteerde en vermoorde Joodse, Roma en Sinti kinderen 1942-1945" (In Memoriam, 2012)

Transport 69 met 49 wagons telt 2397 mensen, van wie 482 kinderen. Onwetend van het einddoel komen zij op 2 juli aan in Sobibor waar zij meteen na aankomst worden vergast. Enkele personen werden uitgezocht voor werk. Van het transport heeft niemand de oorlog overleefd. Samuel Rotenberg gaat op 21 september 1943 vanuit Vught via Westerbork op transport naar Auschwitz. Bij aankomst wordt hij met 303 mannen geselecteerd om te werken. Hij overlijdt op 21 januari 1945 in Auschwitz. In Nederland laat ene drs Jansen Samuel Rotenberg ook administratief verdwijnen door het te verwijderen van zijn kleine eenmanszaak uit de

administratie van de Centrale Cartotheek der Detailhandel-Ambacht. Bij de liquidatie van de zaak op 4 april 1944 –Rotenberg is dan nota bene in Auschwitz– tekent Verwalter S.J. Gorter van Omnia Treuhandgesellschaft aan: “Der Jude ist mitgeteilt dass er sein Gewerbe nicht mehr ausüben darf.”

Van het transport heeft niemand de oorlog overleefd.

Monumenten

De naam van Saul Rotenberg is opgenomen op het kindergedenkteken met daarop de 1269 namen van de kinders-transporten in 1943 in het Nationaal Monument Kamp Vught. De namen van alle gezinsleden staan op het namenmonument in de Hollandsche Schouwburg in Amsterdam. Saul Rotenberg is ook opgenomen in het boek *In Memoriam* waarin alle gedeporteerde en vermoorde Joodse, Roma en Sinti kinderen worden genoemd. Op 4 oktober 2019 rond half tien legt Gunter Demnig in de stoep voor Jan Bertsstraat 41' in de stromende regen Stolpersteine voor Samuel, Chaja en Saul Rotenberg.

De naam van Saul Rotenberg is opgenomen in het Kindermonument in Nationaal Monument Kamp Vught (foto Taco ten Dam)

Bronnen/literatuur

- **Anstadt**, Milo, *Kruis of munt*, Autobiografie 1920-1945 (Amsterdam, 2000)
- **Bakker**, Alfred, Wil Bulterman, John Cuijpers, Taco ten Dam e.a., *Diemens oorlog*, Dorp bij Amsterdam onder Duitse bezetting (Diemen, 2016)
- Gemeentearchief Diemen
- Gemeentearchief Amsterdam
- **Luijters**, Guus en Aline Pennewaard, *In Memoriam*, De gedeporteerde en vermoorde Joodse, Roma en Sinti kinderen 1942-1945 (Amsterdam, 2012)
- **Moei**, Janneke de, *Joodse kinderen in het kamp Vught* (Amsterdam, 1999)
- Nationaal Archief Den Haag
- **Pauwels**, Hildem, Alle grenzen gingen dicht, In: *De Groene Amsterdammer*, 29 april 2009, nr 18
- **Schelvis**, Jules, *Ooggetuigen van Sobibor* (Amsterdam, 2010)
- www.nmkampvught.nl
- www.kampwesterbork.nl
- **Watson**, A., *Ring of steel*. Germany and Austria-Hungary at war, 1914-1918 (Londen, 2015)
- **Zwarte-Walvisch**, Klaartje, *Alles ging aan flarden*, Het oorlogsdagboek van Klaartje de Zwarte-Walvisch (Amsterdam, 2009)

Een Diemens monument voor oorlogshelden

UNIEK PRESSE-PAPIER VOOR WELLINGTON-MONUMENT VOOR IEDEREEN

Wiard Krook

Wie nu over een waardige herinnering aan de HE 154 wil beschikken én het Wellington-monument wil sponsoren, koopt voor € 14,75 een fraai uitgevoerde presse-papier met onze Wellington-vliegtuigmotor. De HKD heeft de presse-papier, verpakt in een luxe geschenkdoosje, voorzien van een korte beschrijving, in een beperkte oplage laten maken.

Monument

In Diemen bestaat al lang de wens om op een passende plaats binnen de gemeente een monument op te richten ter herinnering aan de Australisch-Engelse bemanningsleden van de Wellington HE 154 die in 1943 in Overdiemen zijn omgekomen.

Na overleg met veel betrokken partijen in Diemen is besloten de vliegtuigmotor, als centrum van een gedenkplaats, onder te brengen in een van munitiebunkers van het "Fort bij Diemerdam" in Overdiemen. Deze locatie is op een afstand van een paar honderd meter van de rampplaats, het weiland van boer Cornelis Hennipman, de toenmalige bewoner van boerderij "De Zeehoeve".

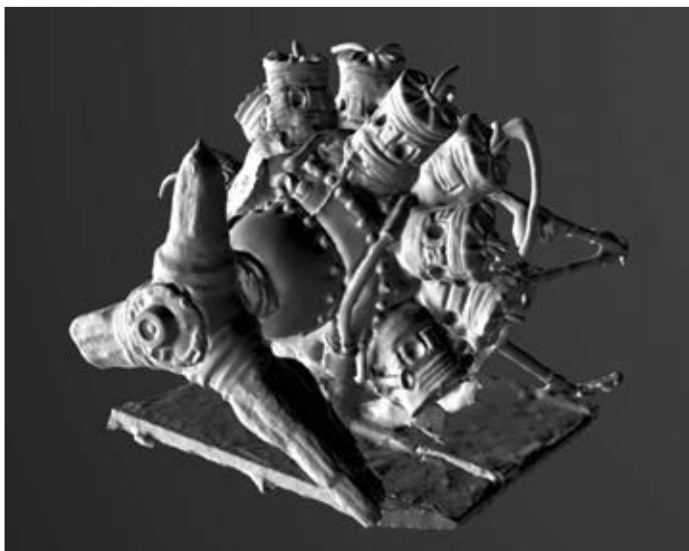
Op deze plaats stortte de Wellington Mark X van de Royal Australian Air Force brandend neer in de nacht van 11 op 12 juni 1943 na een beschieting door de Duitse luchtafweer (FLAK).

Een noodlanding op het IJsselmeer bleek helaas niet meer mogelijk. Een heldhaftige poging om te landen op het Diemense weiland, om te voorkomen dat het brandende vliegtuig boven op de huizen van Diemen-Noord of Amsterdam-Oost zou neerstorten, kostte de vijf bemanningsleden hun leven.

Presse-papier

Voor het ontwerp van het herdenkingsmonument wordt gebruik gemaakt van de in januari 1985 opgegraven Bristol Hercules vliegtuigmotor. Na 45 jaar werd deze motor alsnog boven de grond gebracht, iets wat de bezetter indertijd niet lukte.

Het plan is de motor te conserveren en te plaatsen in een glazen bescherming. ➤

Bij een bezoek aan het oorlogsmuseum te Overloon zag HKD-voorzitter Ad Saan een fraai souvenir, namelijk een glazen presse-papier waarin een model van een vliegtuig in 3D was opgenomen.

De firma Flexicon in Weesp maakte door middel van unieke lasertechniek een zwevende 3D presentatie van de vliegtuigmotor, gevat in helder kristalglas. Zo kreeg Diemen zijn eigen presse-papier. [↗](#)

Echt Diemens cadeau

U kunt het presse-papier kopen op maandagmorgen in het clubhuis van de HKD in het gebouw "De Schakel" aan de Burgemeester Bickerstraat of via een bericht op de website van de HKD. Een prachtig sinterklaas- of kerstcadeau met een hoog Diemengehalte.

€ 14,75

Een raadselachtige fotokaart uit de Eerste Wereldoorlog

OF HOE EEN OUDE POSTKAART EEN STUK FAMILIE- GESCHIEDENIS ZICHTBAAR MAAKT EN HOE DE MENSEN, ONDANKS DAT ZE DOOR OORLOG VAN ELKAAR ZIJN AFGESNEDEN, EEN CREATIEVE OPLOSSING VINDEN OM ELKAAR BERICHTEN TE STUREN.

Hans Goedhart

Mijn moeder Annie Seymus was een oorlogsvluchteling. In 1914 trekken Duitse troepen de Belgische grens over en slepen het land de Eerste Wereldoorlog in. Voor het gezin van mijn grootouders, Pol Sijmus* en Fanie Sijmus-Kens, heeft dat ingrijpende gevolgen. Op 1 augustus 1914 moet Pol zich melden voor de militaire dienst als frontsoldaat. Zijn vrouw Fanie, 24 jaar en hoogzwanger, en hun vier kleine kinderen blijven achter op boerderij 't Kruispunt in Heist-op-den-Berg. Fanie staat er alleen voor met de kinderen en de zorg over de boerderij.

Op de vlucht

De geruchten over het harde optreden van de Duitsers brengen al snel een vluchtelingenstroom op gang. Ook in Heist-op-den-Berg is vluchten het gesprek van de dag. Fanies zus Bet en haar man Lowie Augustijnen ('de Stijne') hebben het over vluchten.

Heist-op-den-Berg en ook boerderij 't Kruispunt dreigen begin november onder de voet te worden gelopen door de snel naderende, niets ontziende Duitse legers.

Fanie besluit met haar vier kinderen Lies (7), Annie (5), Victor (3) en Miep (1) te vluchten. Samen met Bet, Lowie en hun vier kinderen trekken ze te voet in een onafzienbare stroom vluchtelingen voor de oprukkende Duitse troepen uit richting Antwerpen. De stad is op 10 oktober na een zware strijd gevallen. Pol Sijmus was hierbij. Ruim een miljoen Belgische vluchtelingen trekken in die dagen de grens over.

Nederland

Met een goederentrein reist de familie door naar Roosendaal in Nederland. Ze worden ondergebracht in de Kalsdonksestraat. Een dag na aankomst bevalt Fanie bij de Franciscanessen van Charitas van een zoon: Jozef Lodewijk genoemd, roepnaam Seppe.

De andere kinderen zijn doodmoe en voelen zich ellendig en ontheemd. Eerst hun vader weg naar de oorlog, dan verdreven van huis en nu is hun moeder er ook al niet. Het laat allemaal een diepe indruk achter. Bet en de Stijne ontfermen zich over de kinderen.

Lies, Annie, Victor en Miep worden ondergebracht bij verschillende pleeggezinnen in Nederland. Ze zijn daarmee definitief gescheiden van hun familie. Met uitzondering

In oktober 1914 laat Fanie Sijmus deze foto maken. Van links naar rechts Lies (7), Victor (3), Fanie, Miep (1) en Annie (5)

van Victor zullen zij nooit meer bij hun ouders wonen. Hun toekomst en ook de rest van hun leven ligt in Nederland. Er is wel regelmatig contact met de familie. ➤

* De naam SEYMUS wordt verschillende manieren geschreven. Pol wordt bij zijn geboorte ingeschreven als SIJMUS. Zelf tekent hij gedurende zijn leven met SEYMUS. Zo ook zijn nakomelingen. Zoals gebruikelijk bij familieonderzoek houd ik hier de schrijfwijze in de geboortekte aan.

Tijdens de vlucht in Antwerpen op 4 of 5 november 1914 bij de treinwagon die de familie naar Roosendaal brengt. Van links naar rechts: Victor, Annie en Lies Seymus, Fanie Seijmus-Kens met Miep op de arm. Lowie Augustijnen, Bet Augustijnen-Kens met Jozef op de arm, August, Fien en Anna Augustijnen

Twée landen

Mijn moeder, Annie Seymus, zal haar gehele leven met één been in Nederland en met het andere in België staan. Zij verblijft eerst bij een pleeggezin in Naarden en komt daarna terecht bij Chris en Anna Kok, die een goedlopende kruidenierszaak hebben aan de Hartveldseweg in Diemerbrug. Dit kinderloze echtpaar is dolgelukkig met de komst van het Belgische meisje. Anna Kok-Mess is de jongste zuster van mijn andere grootmoeder, Mien Goedhart-Mess, die met haar gezin slechts twee huizen verderop woont.

De fotokaart met Annie Sijmus-Kens en Seppe Seymus die volgens poststempel op 10 november 1915 uit Heyst is verzonden naar Chris Kok in Diemerbrug

Annie heeft het goed bij de degelijk katholieke Chris en Anna Kok, die het kind opvoeden als hun eigen kind. Er zijn veel foto's uit die tijd. Zij zal hier blijven wonen tot zij in 1931 trouwt met Chris Goedhart. Lies en Miep zijn bruidsmeisjes.

Fotokaart met een verhaal

In mijn archief zit een fotokaart die Fanie bij fotograaf Leon van de Broeck-Schroeyens in Heist heeft laten maken. Zij staat erop met Seppe. De kaart is volgens poststempel uit Heist verstuurd op 10 november 1915 aan M C Kok, Kruidenier, Diemerbrug, Holland, met onderaan bijgeschreven 'bij Amsterdam'. Afzender L Seymus H o d Berg. De tekst is geschreven met een analinopotlood ('inktpotlood'), waardoor de tekst een paarse kleur heeft.

Aan het front

Uit zijn militair dossier weten we, dat Pol Sijmus, nadat het Belgische leger uiteen is geslagen bij de Val van Antwerpen, is ingedeeld bij de 4^e compagnie Bon Etappetroepen te Adinkerke en dat hij sindsdien onafgebroken nabij het front geweest. Bij dit onderdeel worden vooral oudere, gehuwde soldaten ingedeeld. Ze houden zich direct achter de linies bezig met aanleg en herstel van wegen en aan- en afvoer van materialen.

Detail van postzegel met Duitse opdruk Duitse censuur en poststempel Heyst-op-den-Berg (10 november 1915)

Detail stempel Duitse censuur

De fotokaart vermeldt dus als afzender L. Seymus. Ik ga ervan uit dat die L staat voor Leopold en dat is de echtgenoot van Fanie, mijn grootvader Pol dus. De kaart is echter verstuurd vanuit Heyst-op-den-Berg, voorzien van een Duitse postzegel met opdruk België 5 Cent, die is afgestempeld op 10 november 1915.

Het bizarre is dat Pol Sijmus op 10 november 1915 aan de andere kant van het front is, hij kan onmogelijk in Heist zijn geweest op het moment dat de kaart is verstuurd. En het is ondenkbaar dat hij ooit toestemming heeft gekregen om midden in de loopgravenoorlog naar vijandig gebied te gaan. Daarbij krijgt hij volgens zijn militair dossier op 15 november 1915 de eerste frontstreep toegekend. Hij was dus toen ook daadwerkelijk nabij het front.

Pol Sijmus kan onmogelijk in Heist zijn geweest op het moment dat de kaart is verstuurd.

Er staat nog een stempel op de kaart. Die is slecht leesbaar, maar in het midden is nog net het Duitse woord 'gegeven' te herkennen. Met die stempel geeft de Duitse censuur toestemming om de kaart naar Nederland te zenden.

Vergelijking

Als we het handschrift vergelijken met dat op foto's die Pol Sijmus aan zijn dochttertje Annie heeft gestuurd, vallen drie dingen op:

- 1) het handschrift komt niet overeen;
- 2) de kaart is niet gericht 'aan mijn dochttertje Anna' zoals Pol Sijmus op andere de door hem gestuurde kaarten wel zet;
- 3) Pol adresseert aan mr. Chr. Kok en niet aan M C Kok. Alles met al lijkt het erop dat Pol niet de afzender is.

Maar als Pol niet de echte afzender is, wie heeft de fotokaart dan verstuurd? Fanie? In mijn archieven heb ik geen goed voorbeeld van haar handschrift. Het heb alleen een minuscule handtekening onder een akte uit de Burgerlijke stand. Fanie heet officieel Maria Florentina, daarom tekent ze met een M als voorletter. De vijf letters van die handtekening lijken ontoereikend om goed te kunnen beoordelen of dit hetzelfde handschrift betreft.

Handtekening van Fanie Kens (7 juli 1909)

Overeenkomst

Maar we hebben mazzel. Van die vijf letters in de handtekening komen er twee prominent voor op de fotokaart: de M en de K. En die komen best wel overeen. En, als Pol de foto niet kan hebben verzonden, ligt het voor de hand dat Fanie dit heeft gedaan. Zij heeft de foto laten maken. Maar waarom dan Pol als afzender erop gezet? In de directe omgeving wist niemand een antwoord.

Maar... tijdens dit onderzoek kwamen Paul van de Water en ik in contact met de heer Kevin Verboven. Alweer mazzel. Hij doet onderzoek naar oud-strijders, gesneuvelden en weggevoerden uit de Eerste Wereldoorlog die zijn gelinkt aan zijn woonplaats Massenhoven. Voor dat onderzoek kreeg hij van de familierechtbank in Antwerpen toestemming om archieven te raadplegen die normaliter niet vrij toegankelijk zijn.

Wij kwamen elkaar tegen op het internet omdat Lowie Augustijnen, 'de Stijne', de zwager van Fanie, ook in zijn onderzoek voorkomt.

Verklaring

Kevin komt met de volgende – mogelijke – verklaring: Het Belgische leger heeft van 1914 tot 1918 aan de IJzer gelegen. Dat was mentaal nogal ondermijnend. De soldaten waren afgesloten van hun families omdat die aan de andere kant van de linies verbleven. Ze verlangden natuurlijk hartstochtelijk naar berichten van hun gezin en van thuis. Maar dat was bepaald niet makkelijk. Rechtstreeks contact was onmogelijk. Creativiteit en vindingrijkheid waren geboden.

Het is aannemelijk dat Fanie de foto via een omweg naar Pol aan het IJzerfront wilde sturen. Kevin kent meer foto's van vrouwen van Belgische militairen aan de IJzer. Vaak staat het hele gezin er op. Die foto's zijn voor de militairen een morele ondersteuning en ze weten dat er thuis aan ze gedacht wordt.

Omweg

Kevin beschikt daarnaast nog over andere correspondentie tussen soldaten en hun familie. Uit die brieven kan hij afleiden dat deze eerst naar Nederland werden gestuurd en dat ze zo – via smokkelaars? – in België bij de familie terecht kwamen. Soms liep dit via een van de 33.000 Belgische soldaten die in een van de Nederlandse interneringskampen zaten.

Zo'n frontsoldaat stuurde zijn post vaak via verschillende adressen in Nederland.

Omgekeerd gingen ook brieven vanuit bezet België naar het front via Nederland. Het is aannemelijk dat die met veel risico over de grens werden gesmokkeld, of gewoon via de post naar Nederland opgestuurd, waarna deze van daaruit via Engeland verder werden bezorgd aan de soldaten aan de IJzer. Dit verliep lang niet altijd vlekkeloos. Er zijn in beide richtingen brieven verzonden die nooit aankwamen. De kaart van Fanie is gericht aan M C Kok in Diemerbrug. Links daarvan wordt L Seymus vermeld met de plaatsnaam Heist-op-den-Berg. Dit is een code, die moet worden gelezen als: "Beste heer Kok, gelieve deze kaart verder te bezorgen aan L. Seymus uit Heist-op-den-Berg."

Censuur

Er is uitdrukkelijk geen bataljon, compagnie of dergelijke vermeld om te voorkomen dat de Duitse censuur "vijandige" militaire post tegenhoudt.

De Duitse censuur stempelde onze kaart af en liet hem passeren naar het neutrale Nederland.

De kaart is vanuit de nalatenschap van mijn moeder ►

Voor- en keerzijde van de fotokaart van Pol Sijmus aan zijn dochtertje Annie Seymus bij mr Chr. Kok. Opvallend is dat de afzender niet genoemd is. De kaart is 12 september 1918 verzonden uit Naarden, Nederland, voorzien van een Nederlandse postzegel en links een stempel van de censuur. Mogelijk verzonden via het Rode Kruis of via het pleeggezin waar Lies of Miep verbleef.

Hoe mijn moeder eraan is gekomen is niet meer te achterhalen.

met veel andere foto's en papieren in mijn archief terecht gekomen. Hoe mijn moeder eraan is gekomen is niet meer te achterhalen.

Ik denk dat de kaart via de hiervoor omschreven omweg bij Pol Sijmus terecht is gekomen en dat Pol de kaart na de oorlog aan zijn dochter Annie heeft gegeven. Het kan ook zijn dat de kaart dat bij de verdeling van de nalatenschap na het overlijden van Pol of Fanie naar Annie is gegaan omdat zij degene is die in Diemerbrug heeft gewoond.

Chris Kok staat bekend als een sociaal en maatschappelijk betrokken mens. Dat hij als intermediair gefunctioneerd zou hebben tussen de van elkaar afgesneden ouders van zijn pleegdochter past goed in het beeld dat ik van hem heb.

En daarmee zijn we aan het einde gekomen van deze zoektocht. Eén foto slechts vormt de aanleiding tot dit uitgebreide verhaal met dank aan Kevin Verboven en Paul van de Water.

Alle afbeeldingen: collectie Hans Goedhart.
Eventuele reacties aan: goedhart02@gmail.com.

Hans Goedhart (1952) werd geboren aan de Hartveldseweg 3 (voorheen 6) als jongste zoon van Chris Goedhart en Annie Goedhart-Seymus. Tot 1976 dreven zijn ouders hier een sigarenwinkel. Het karakteristieke rijtje van vier winkelhuizen dat grensde aan de Ouddiemerlaan is in 1979 gesloopt. In 2017 beschreef Hans in twee afleveringen over familiegeschiedenis vanaf het moment dat zijn overgrootouders Dorus Mess en Marie Hilders in Diemerbrug kwamen wonen.

Schoolmeester, pionier schoolwandkaarten en eerste dorps historicus Diemen

HENDRIK FREDRIK PULS (1811-1880):

“EENVOUDIGHEID IS HET ZEGEL VAN HET WARE”

Alfred Bakker

In geschiedwerken over Diemen en omgeving ontbreekt zelden de “Historie van Diemen” van P. J. ter Beek uit 1957. Zijn beschrijving en de opgenomen historische kaarten maken duidelijk dat de Diemense dorps historicus op de schouders staat van een 19de-eeuwse schoolmeester.

Hendrik Fredrik Puls werd in 1839 schoolmeester in Diemen. Vanaf 1845 won Puls allerlei prijsvragen van het Nederlandsch Onderwijzers-Genootschap voor schoolwandkaarten. Hij werd een ware pionier op dat gebied. Ook ordende Puls het archief van Diemen en legde de historische topografie van “zijn” dorp vast. Hieronder volgen we Puls’ levensloop en schetsen het Diemense onderwijs tijdens zijn leven.

Diemen en Teissèdre l’Ange

Van 1815 tot 1842 lag Diemen in het Achtste district van de provincie Noord-Holland. Het district lag ten zuiden en zuidoosten van Amsterdam. De schoolopziener was Josué Teissèdre l’Ange (1771-1853), die ook het district Amsterdam onder zich had.

Teissèdre l’Ange was al schoolopziener sinds 1801. De landelijke schoolinspecteur Henricus Wijnbeek bezocht hem in Amsterdam in 1839, vond hem toen “bejaard, een weinig doof, doch nog met jeugdig vuur beziel voor de belangen van het schoolwezen.”

Teissèdre l’Ange (1771-1853) was schoolopziener sinds 1801. Hij examineerde Puls in oktober 1838, waarna de gemeente Diemen Puls aanstelde als hoofdonderwijzer. Staalgravure van Dirk Jurriaan Sluyter naar schilderij van Jan Willem Pieneman. Aangeboden bij zijn gouden jubileum als schoolopziener in 1851 (coll. Vrije Universiteit Amsterdam)

Zonder Teissèdre l’Ange te raadplegen had de gemeente Diemen een plan voor een nieuw schoolgebouw gemaakt. Het kwam te staan aan het Jaagpad, waar de gemeente een perceel had dat braak lag na de sloop van de Franse kazerne. Een belendend perceel was op 19 februari 1838 gekocht voor f 25,-. In dezelfde maand gingen de twee Diemense assessoren (wethouders) Willem Nagel en Pieter Wusman naar Haarlem voor de aanbesteding van het nieuwe gebouw. Het opgeleverde gebouw had een slechte akoestiek, bleek korte tijd later.

Iedereen dacht dat Matthijs Roodenburg les ging geven in de nieuwe school. Hij was in 1795 schoolmeester Klaas Aker opgevolgd en had een zekere faam gekregen, waardoor ook kinderen uit de Watergraafsmeer naar Diemerbrug kwamen. Roodenburg werd omschreven als “geacht Onderwijzer der Jeugd alhier”. Roodenburg overleed echter op 12 maart 1838 “aan ontsteking in de borst”, 63 jaar oud.

Jacob Roodenburg, die ondermeester was in Ouderkerk aan de Amstel, nam de taken van zijn overleden vader tijdelijk waar in Diemen. Volgens Teissèdre l’Ange deed hij dat “behoorlijk”. Er waren toen ruim honderd leerlingen.

Opvolging Roodenburg

Voor de opvolging van Matthijs Roodenburg riep het Diemense gemeentebestuur gegadigden op voor de onderwijzerspost. Gevraagd werd een: “Acte van algemeene toelating van den tweeden rang en voldoende getuig-schriften van goed zedelijk gedrag en behoorlijke schooldienst”

Sollicitanten konden zich uiterlijk 15 oktober 1838 melden bij burgemeester Medenbach Wakker, die naast het rechthuis in de Watergraafsmeer woonde. Er werd een geheel nieuwe school met vrije woning in het vooruitzicht gesteld en een vast traktement van f 100,-. De gemeente betaalde afzonderlijk voor het onderwijs aan arme kinderen. Het kerkbestuur kon inlichtingen verschaffen over de “verdere voordeelen van koster en voorzanger”.

Teissèdre l’Ange schreef in het decembernummer van Schoolberigten: “is tot openbaar’ schoolonderwijzer dezer Gemeente aangesteld Hendrik Fredrik Puls, tweede leermeester in eene der scholen van de Gereformeerde Diaconie te Amsterdam.”

Puls begon op 2 januari 1839, maar hij werd geen koster en voorzanger. ➤

Hendrik Fredrik Puls in Amsterdam

Hij was een zoon van Fredrik Hendrik Puls en Johanna Beukelaar, die op 7 april 1809 in Amsterdam getrouwd waren. Over de vader is weinig bekend, behalve dat hij waarschijnlijk in 1787 was geboren en ten tijde van zijn huwelijk op de Laagte Kadijk woonde met zijn vader Coenraad Puls.

Johanna Beukelaar was bij haar huwelijk 22 jaar en woonde op de Prinsengracht bij de Utrechtsestraat.

Hendrik Fredriks oudere broer werd geboren op 23 september 1810. Een jaar later kwam Hendrik Fredrik ter wereld op 5 november 1811.

In 1827 was Puls "kweekeling te Amsterdam". Het is niet bekend van wie hij les kreeg, in elk geval niet van de befaamde Pieter Johannes Prinsen, geprezen door inspecteur H. Wijnbeek.

Hendrik Fredrik Puls verscheen op 10 juli 1827, oud 16 jaren, voor de Provinciale Onderwijscommissie. Hij slaagde voor het examen voor de vierde rang in Noord-Holland. Na zijn examen voor de tweede rang in 1829 werd hij uiteindelijk tweede leermeester in een school van de Gereformeerde Diaconie in Amsterdam, waaraan hij tien jaar verbonden bleef.

Toen Puls zich inschreef voor de dienstplicht in 1830, woonde hij alleen met zijn moeder in de Passeerdersdwarsstraat boven No. 41. Zijn vader en oudere broer Jan Pieter Coenraad waren overleden. Puls' lengte werd opgemeten en in palmen, ellen, duimen en strepen uitgedrukt:

Passeerdersdwarsstraat. Puls en zijn moeder woonden tot eind 1838 in een bovenwoning op nummer 41 in de linkerrij huizen (tekening van W. Hekking 1853, Stadsarchief Amsterdam)

hij bleek ruim 1,70 m lang te zijn. Puls kreeg overigens vrijstelling; de militieraad schreef op het formulier "Een jaar vrij. Eenig kind".

Puls gaf al vroeg blijk van zijn historische interesse. In 1832 tekende hij in op deel 1 van de "Geschiedenis des vaderlands" door Willem Bilderdijk. Dat deel behandelde het ontstaan van Nederland tot de tijd van de Hollandse graven.

Hij onderschreef het verlichtingsideaal van de in 1784 opgerichte Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, kortweg "het Nut": de bevordering van "het welzijn, in de ruimste zin, van het individu en gemeenschap". De verbetering van het onderwijs was één van de belangrijkste doelstellingen van "het Nut", dat sinds 1823 zetelde in het huis van Crevenna achter het Paleis aan de Nieuwezijds Voorburgwal.

Het Nut had in 1831 een Programma voor schoonschrijven uitgegeven en vervolgens een prijsvraag uitgeschreven voor het vervaardigen van 'Vertooschriften'. De twintigjarige Puls stuurde zijn twaalf "stuks, waarvan een derde in het groot, een derde in het middelbaar, en een derde in het klein geschreven zijn" in onder het motto "Eenvoudigheid is het zegel van het ware".

Bij het openen van de naambriefjes in "het lokaal" van het Nut in september 1832 bleek de inzender te zijn "de Heer Hendrik Fredrik Püls, onderwijzer te Amsterdam". Hij kreeg één van de drie prijzen à f 25,-.

Hij schreef zijn naam in 1832 en 1835 als Püls. Later ontbrak de Umlaut op zijn handtekening. We hanteren daarom consequent 'Puls'.

Drie jaar later bekroonde het Nut weer een Vertooschrift van Puls, nu onder het motto "Labore diligentiaque; et, finis coronabit opus": hard werken en toewijding zal uiteindelijk de kroon op het werk zijn.

Ambrosius Koot

Puls' latere co-auteur Ambrosius Koot (1809-1876) had al in 1831 een boekje over rekenen gepubliceerd. Koot verhuisde kort daarop van Haarlem naar Amsterdam. Daar gaf hij vanaf mei 1833 privaattlessen in zijn huis aan de Prinsengracht. Kennelijk met succes, want een jaar later trouwde "instituteur" Ambrosius Koot met Carolina Schalekamp in Amsterdam. Later woonde Koot in de Kerkstraat bij de Leidsegracht.

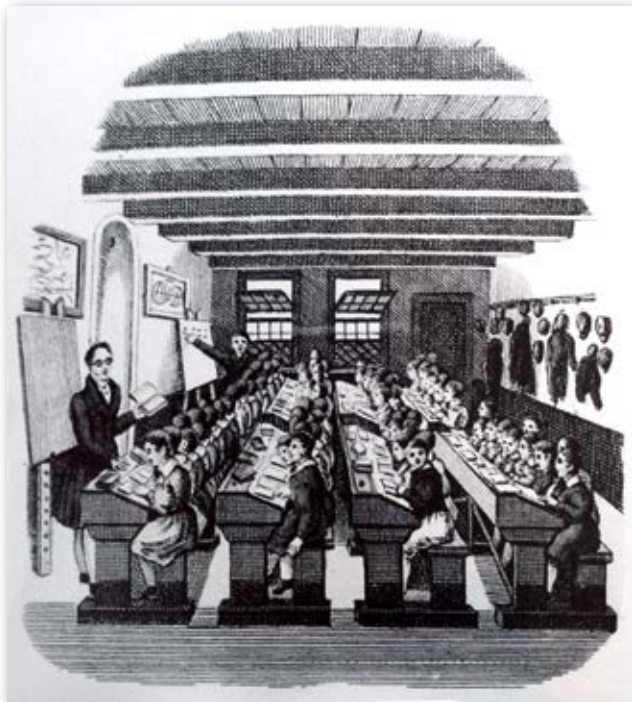
De Passeerdersdwarsstraat ligt dicht bij de Prinsengracht en de Kerkstraat. Mogelijk hebben Puls en Koot elkaar toen al in de buurt ontmoet of op een lokale afdeling van 't Nut of in het huis van Crevenna. In elk geval waren ze ten tijde van het maken van hun gezamenlijke kaart van Noord-Holland beiden lid van een Amsterdamse onderwijsafdeling.

Puls bleef na zijn examen van 1829 tweede leermeester. Hij gaf les in een school van de Gereformeerde Diaconie in Amsterdam. Er waren toen vijf van dergelijke scholen in Amsterdam. Dicht bij de Passeerdersdwarsstraat lag de Eerste Gereformeerde Diaconie-school in de Korte Leidsedwarsstraat. Bovendien gaf zijn latere schoonvader A.J. Baars er les. We gaan er van uit dat hij daar tweede leermeester was.

Het huis van Crevenna aan de Nieuwezijds Voorburgwal. In het stadspaleis, sinds 1823 het hôtel of lokaal van "het Nut", ontving Puls prijzen voor zijn "vertoonschriften" in 1832 en 1835 (tekening van C. de Kruijff, gravure van W. H. Hoogkamer, Stadsarchief Amsterdam)

Puls meldde zich dus op 15 oktober 1838 bij Medenbach Wakker voor de vacature in Diemen. Teissèdre l'Ange nam het "vergelijkend examen" van de 21 gegadigden af op 30 oktober 1838, waaruit Puls als beste naar voren kwam. Met de gemeentelijke aanstelling in Diemen op zak, kon Puls in het huwelijk treden. Hij trouwde op 22 december 1838 in Amsterdam met Charlotta Johanna Baars, 22 jaar.

Klaslokaal in 1838. Het klaslokaal met 80 leerlingen is vergelijkbaar met dat van Diemen met 100 leerlingen. Aan de wand hangt een kleine wereldkaart uit 1817 of 1820. Puls zou in 1847-1850 een grotere wereldkaart maken (tekening van v. B. & T. in J. F. L. Müller 1838)

Zij was een dochter van en Charlotta Amalia Rijke (of Rijkx) en Adrianus Job Baars, die ook onderwijzer was. Het bruidspaar betrok eind 1838 de vrije woning bij het nieuwe schoolgebouw.

Wijnbeek over Puls

Een uniek rapport uit 1839 geeft een beeld van Puls' capaciteiten. Hoofdinspecteur H. Wijnbeek visiteerde in 1839 de nieuwe Diemense school aan het Jaagpad. Hij kwam uit Bussum. "Ik zette de reis voor in eene noordwestenlijke rigting en kwam alzoo te Diemen. Het lokaal is overvloedig ruim voor de 100 kinderen, doch heeft alweder het algemeen gebrek van gewelfd te zijn en een hollen galm te hebben. Een jong onderwijzer, H. F. Puls, was hier sedert weinige maanden in functie. Hij heeft een gunstig voorkomen, veel kunde, doch weinig geschiktheid voor het onderwijs in eene groote school. Zijn oog kan slechts een klein gedeelte, dat namelijk, waar hij zich bepaald bezig houdt, omvatten. Wat in het overige gedeelte voorvalt merkt hij niet en zoo wordt aldaar gespeeld en gestoeid. Dat dus het onderwijs hier, ofschoon goed op zich zelf, weinig vruchtbaar was, is geenszins te verwonderen."

Wijnbeek vervolgde zijn inspectiereis van Diemen naar Ouderkerk. Daar trof hij in het schoollokaal Jacob Roodenburg, die in 1838 tijdelijk les gegeven had in Diemen. De hoofdinspecteur vond het lokaal en de meubelen "zoo slecht dat ik niet kon afzijn den burgemeester er over te onderhouden, die mij dan ook beloofde met den gemeenteraad de middelen te zullen beramen om in een nieuw schoollokaal te voorzien." Wijnbeek vond dat Roodenburg, "een bekwaam kweekeling van Prinsen", beter verdiende dan het gebrekkige materiaal. Roodenburg en zijn ondermeester Weilhuizen gaven les aan 145 leerlingen. ➤

Het Nederlandsch Onderwijzers-Genootschap

In 1842 werd het Nederlandsch Onderwijzers-Genootschap (NOG) opgericht in Den Haag. De “wakkere” Pieter Best, die al een schoolkaart van Europa vervaardigd had, nam het initiatief tot de oprichting van een Amsterdamse afdeling op 21 augustus 1844. Ook schoolmeesters buiten Amsterdam waren welkom. Hendrik Fredrik Puls en Jacob Roodenburg hoorden bij de negentien eerste leden. Ambrosius Koot trad later toe tot de afdeling Amsterdam. Een ander lid was de iets jongere Jan ter Gouw (1814-1894), schoolhoofd van een Tusschenschool aan het Amstelgrachtje in Amsterdam.

De eerste algemene vergadering van het NOG vond plaats in Groningen op 31 mei 1844. De lokale hoogleraar Petrus Hofstede de Groot, ooit als schoolopziener aangesteld in 1833, en medeoprichter van het NOG, opende de vergadering met een redevoering. Hij beloofde E. Zuidema van Hellum voor zijn kaart van de provincie Groningen. Daarna verkondigde Hofstede de Groot: “Door eene vereeniging voor de belangen van ’t Onderwijs wordt eene kaart voor ’t Onderwijs verlangd en een Onderwijzer voldoet er aan op de beste wijze.”

Onderwijzer Puls pakte de handschoen op. Al een jaar later presenteerde hij een kaart van Nederland bij het hoofdbestuur

Petrus Hofstede de Groot (1802-1896). Benoemd tot schoolopziener in 1833, medeoprichter van het NOG in 1842, hoogleraar in Groningen. Hij spoorde de NOG-leden in 1844 aan tot het maken van een schoolwandkaart en gaf Puls in 1848 de ereprijs voor een wereldkaart (tekening van H. Boss, Groninger Archieven)

Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden en het Groothertogdom Luxemburg. Derde verbeterde druk uit 1860 (coll. Koninklijke Bibliotheek)

van het NOG. Het genootschap bekroonde de kaart in mei 1846 en kondigde aan: “Van de nu bekroonde schoolkaart zullen drukproeven gezonden worden aan elke gewestelijke vereeniging, om ze door deskundigen in alle oorden harer provincie te doen nagaan, ten einde eene kaart te leveren, zoo als er nog geene van het Vaderland bestaat, en zoo als alleen eene vereeniging leveren kan.”

Het NOG kwam terug op de uitkomst van de prijsvraag bij de derde vergadering, weer in Groningen, op 27 augustus 1846. De Hoofdvereniging berichtte dat “op de prijsstof: Eene schoolkaart van Nederland, drie kaarten zijn ingekomen.” De derde, getekend met de spreuk “Utilitatis et honoris causas” had de meeste stemmen ter bekroning ontvangen. Bij het openen van de naambiljetten was gebleken dat de bekroonde kaart was ingezonden en vervaardigd door H.F. Puls, onderwijzer te Diemen, bij Amsterdam.

De Duitse geograaf en lithograaf J. Jaeger was al sinds 1840 verbonden aan uitgeverij J. Oomkens Jzn. in Groningen. Hij had weet van de laatste ontwikkelingen in Duitsland, waar de cartografie op een hoog niveau stond. Jaeger maakte een steendruk van de kaart, waarvan het eerste blad (Noord-oost Nederland), uitgegeven door Oomkens, in 1847 gunstig besproken werd in “Wegwijzer in de keus van schoolboekjes en kinderwerkjes”.

Het duurde nog twee jaar voordat de volledige kaart in druk verscheen onder de naam Schoolkaart van het Koninkrijks der Nederlanden en het Groothertogdom Luxemburg. Oomkens publiceerde de zesbladige kaart in 1849. Er zijn acht drukken van bekend, waarvan de laatste drie in 1875, 1879 en 1886 door W.E.J. Tjeenk Willink.

Kaart van Noord-Holland

De gewestelijke Vereniging van Noord-Holland bleef niet achter bij de Hoofdvereniging van het NOG. Zij had ook een prijsvraag uitgeschreven en hield op 10 april 1847 haar derde jaarlijkse algemene vergadering. Voorzitter Pieter Best deelde mee dat “op de prijsvraag, ter verkrijging eener Schoolkaart van Noord-Holland, drie kaarten waren ingekomen.”

Bij de opening der naambriefjes bleken de vervaardigers van de bekroonde kaart te zijn de heren H.F. Puls, onderwijzer te Diemen en A. Koot, onderwijzer te Amsterdam. Ze kregen de “hartelijkste gelukwensch met den behaalden eerepalm” van de voorzitter. J. Jaeger maakte weer de steendruk. Bernard Benjamin Blijdenstein (1814-1879) vervaardigde

het eerste blad in zijn steendrukkerij te Enschedé.

De gewestelijke vereniging bood dat blad de Provinciale Commissie van Onderwijs in Noord-Holland aan op een vergadering van 10 juli 1848 met het “verzoek de algemene invoering van het gebruik van de kaart op de scholen te bevorderen.” De volledige serie van zes bladen werd uitgegeven door Schalkkamp, Van de Grampel en Bakker te Amsterdam. Puls kon op de kaart zijn historische kennis kwijt, zoals de dijkdoorbraken langs het IJ, waaronder die bij Diemerdam in 1570.

Wereldkaart

Hendrik Fredrik Puls kreeg de smaak te pakken. Tijdens de laatste bemoeienissen met de kaart van Noord-Holland was hij al bezig met een wereldkaart. Die had het NOG al in het programma voor het jaar 1846 opgenomen als “prijsstof” en daar zijn leden op de vergadering van 27 augustus 1847 in Groningen nogmaals aan herinnerd: “antwoorden vóór den 1 November 1847”. Puls haalde die deadline.

Kaart van Noord-Holland 1848, detail (coll. Noord-Hollands Archief)

Wereldkaart 1849 in acht bladen, 1^e druk (fragment via Lowie Brink)

Puls haalde de deadline voor de wereldkaart

Op vrijdag 10 augustus 1848 toog Puls naar Utrecht voor de vijfde algemene vergadering van het NOG in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen aan de Mariaplaats. Daar hoorde hij dat er “drie geteekende kaarten waren ingezonden, waarvan één loffelijke vermelding verdiende, maar wiens vervaardiger niet aanwezig bleek te zijn”. Gelukkig was de maker van de bekroonde kaart wel aanwezig: de heer H.F. Puls, onderwijzer te Diemen. Hij ontving van president Hofstede de Groot “onder hartelijke toespraak, de uitgelofde eerprijs, waarvoor hij op eene gepaste wijze zijnen dank betuigde.”

Ook bij deze kaart was J. Jaeger als lithograaf betrokken. Hij werkte van 1840-1856 bij J. Oomkens Jzn., die de wereldkaart in acht bladen uitgaf. De eerste 500 intekenaren betaalden f 6,-, waarna de prijs f 8,- werd.

Hoogleraar P.J. Veth (1814-1895) recenseerde in 1852 enkele schoolwandkaarten in De Gids. Hij vond dat Puls' kaarten de NOG-onderscheidingen ten volle verdienden. In de tweede druk van het Koninkrijk der Nederlanden zag Veth een bewijs dat het publiek de kaart waardeerde “en dat de Heer Puls niet op de behaalde lauweren rust.”

Tjeenk Willink

Puls bleef betrokken bij de herdrukken van zijn kaarten, eerst door Oomkens uitgegeven, later door Tjeenk Willink in Zwolle. Ook corrigeerde hij kaarten van derden, zoals de “Nieuwe Reiskaart van het koninkrijk der Nederlanden met spoor- en waterwegen” van W. B. Kuijper uit 1876.

Zijn voorlaatste nieuwe kaart maakte Puls in 1875-1876, een zesbladige kaart van Amstelland. In 1883 doneerde de Diemense ex-burgemeester Van Tienen, als secretaris van het Hoogheemraadschap Amstelland, de kaarten aan het Provinciaal Archief in Haarlem.

Puls beseftte dat hij veel te danken had aan het NOG, dat zo veel kaarten van hem bekroond had. In 1879 droeg hij zijn laatste creatie, de Kaart van Europa, op aan het Genootschap. Tjeenk Willink gaf de kaart uit in kleuren voor de waterlopen, gebergten en staatsgrenzen.

Onderwijstentoonstelling

In 1859 organiseerden het hoofdbestuur van het NOG en de Vereniging voor Volkslijt, opgericht door Samuel Sarphati in 1852, een tentoonstelling over onderwijs. De ‘oudheden’ zouden een belangrijke plek krijgen. Ze waren het specialisme van Jan ter Gouw, een goede bekende van Puls, die gegevens verzamelde over volkslijt en -gebruiken. Jan ter Gouw en Jacob van Lennep zouden in 1867-1869 “De uithangtreekens. In verband met geschiedenis en volksleven beschouwd” publiceren. ➤

Jan ter Gouw in 1884. Puls en Ter Gouw kenden elkaar vanaf de oprichting van de NOG-afdeling Amsterdam in 1844. In 1859 adviseerden ze het NOG-hoofdbestuur voor de onderwijs-tentoonstelling van 1860 (tekening van P. J. Arendzen, Stadsarchief Amsterdam)

Ter Gouw mocht dus niet ontbreken bij de organisatie. Hij en Puls traden in 1859 toe als adviserende leden bij het hoofdbestuur van het NOG.

Het jaar daarop nodigde de Vereniging voor Volkswlijt, bij monde van de directeuren Samuel Sarphati en Jan Adriaan van Eijk, iedereen uit om belangrijke voorwerpen op het gebied van onderwijs in te zenden aan het adres van H.W. Bloem, secretaris van het NOG.

Op 2 juli 1860 vond de opening plaats van de "Tentoonstelling van Onderwijs" in het gebouw Apollo bij de Hogesluis.

Apollo stond op de plaats van het latere Amstel Hotel.

In 1859 was gestart met de bouw van het Paleis voor Volkswlijt aan het Frederiksplein, dat op 16 augustus 1864 geopend werd. In dat jaar werd Apollo afgebroken.

De tentoonstelling was dagelijks geopend en bevatte:

- a. Al wat tot het Lager en Middelbaar Onderwijs behoort in den uitgebreidsten zin.
- b. Voorwerpen in gebruik bij het Onderwijs van Blinden, Doofstommen en Idioten.

- c. Idem voor het Onderwijs in Handel, Nijverheid, Landbouw, Ambachten enz.
- d. Verzamelingen van Werktuigen voor Meet-, Natuur-, Schei- en Sterrekunde, alsmede voor Gymnastiek, Zang, Teekenkunde enz.
- e. STRAFMIDDELEN, in vroegeren tijd in gebruik.
- f. Oude en Nieuwe Schoolbehoefden en Meubelen.

Plak, roede en pechvogel

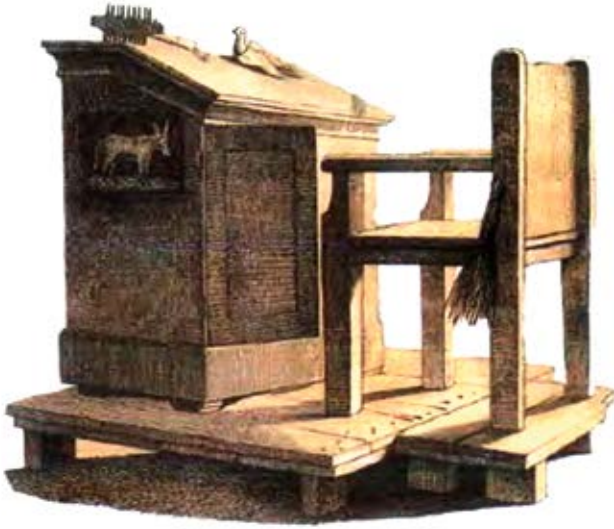
Jan ter Gouw en een collega leverden onder andere de lessenaar met een 'plak', een 'roede' en een 'pechvogel'. De 'pechvogel' was een namaakvogel die was gevuld met zaagsel of erwten. Als een leerling zich misdroeg dan gooide de meester de pechvogel naar de leerling. Deze moest die dan terugbrengen en kreeg daarna een klap op de hand met de plak, een korte stok met een houten schijf aan het uiteinde.

Als een leerling zich misdroeg dan gooide de meester de pechvogel naar de leerling.

Uit een krantenbericht valt op te maken dat H. F. Puls voor het onderdeel f. een stoel leverde: "En thans willen wij, van deze onze Steeple-chase door de expositiezaal, uitrusten op den STOEL, behorende bij een OUDERWETSCHEN SCHOOLMEESTERS LESSENAAR No. 475 (H.F. Puls Diemerbrug), om het tragi-comische schouwspel te genieten der bekrompenheid van geest, die den schoolmeester van den ouden tijd kenmerkte."

Gebouw Apollo, waarin de onderwijstentoonstelling geopend werd in juli 1860. Het gebouw is in 1864 afgebroken om plaats te maken voor het Amstelhotel (tekening van J.G.L. Rieke 1861, Stadsarchief Amsterdam)

Lessenaar met pechvogel en stoel met roe. Over de door Puls geleverde stoel merkte Ter Gouw misprijzend op dat hij een likje verf had gekregen (litho van Tresling & Co. Amsterdam in H. W. Bloem & J. ter Gouw 1861)

Bloem en Ter Gouw publiceerden in 1861 een boek over de tentoonstelling met diverse bijdragen van Puls over schrijven, kosmografie, schoolgebouwen en -meubelen en de bewaarschool. Ter Gouw merkte in zijn bijdrage wel misprijzend op dat Puls de stoel, vermoedelijk van zijn voorganger Klaas Aker (1763-1795) een likje verf gegeven had. Dat deed afbreuk aan een dergelijke 'oudheid'.

Persoonlijk leed

Puls' eerste kind werd geboren in september 1839. Het overleed acht maanden later. In februari 1842 werd een 'tweede' Fredrik Hendrik geboren, gevolgd door Catharina Helena in 1843.

Zijn moeder Johanna Beukelaar overleed bij hem thuis bij de Diemerbrug op 14 november 1846.

Op 8 november 1847 kwam een levenloos jongetje ter wereld. Puls was door "ongesteldheid verhinderd" om aangifte te doen. Klaas van der Hust, smidsgezel, 37 jaar, en Willem de Jong, veldwachter, 55 jaar, deden dat op 10 november voor hem bij Medenbach Wakker.

Van een andere orde was het overlijden van zoon Fredrik Hendrik, een niet onverdienstelijke kunstenaar. Elk jaar kreeg hij wel een loffelijke melding op de Koninklijke Academie voor Beeldende Kunsten in Amsterdam in de jaren 1860 t/m 1864. De aangifte van het overlijden van de 22-jarige Fredrik Hendrik Puls, kunstschilder, op 11 mei 1864 in het huis staande aan de Diemerbrug Wijk B no. 81, werd gedaan door zijn vader en Johan Hendrik de Kieviet, timmerman, 40 jaar (de latere burgemeester).

Portret door Fredrik Hendrik Puls uit de periode 1860-1864 (veiling.catawiki.nl)

Handtekeningen bij het huwelijk van Puls schoonzus Johanna Wilhelmina Baars in 1860 (coll. Noord-Hollands Archief)

In 1860 waren Hendrik Fredrik Puls en zijn vrouw Charlotta Johanna aanwezig bij het huwelijk van haar zus Johanna Wilhelmina Baars. Puls' ondertekening van de huwelijksacte als getuige laat zijn minutieuze handschrift zien te midden van de andere handtekeningen.

Charlotta Johanna overleed in 1876. Tijdens zijn leven zijn vier kinderen van Puls plus zijn vrouw overleden. Drie kinderen overleefden Puls.

Hoofdonderwijzer Puls

Puls heeft er in zijn hele carrière in Diemen 41 jaar alleen voorgestaan als hoofdonderwijzer. In andere relatief kleine dorpen zoals Ouderkerk en Sloten stonden ook wel eens hulp- of ondermeesters voor de klas. Teissèdre l'Ange bleef tot zijn dood in 1853 schoolopziener van het district waarin Diemen viel. Zijn opvolger was Adriaan Beeloo, die in 1857, bij de invoering van de wet op het lager onderwijs, inspecteur werd in Noord-Holland.

Puls heeft er in zijn hele carrière in Diemen 41 jaar alleen voorgestaan als hoofdonderwijzer.

Volgens de wet van 1857 gaf Puls lager onderwijs in lezen, schrijven, rekenen, vormleer, Nederlands, aardrijkskunde, geschiedenis, natuur en zingen.

Pas na zijn dood, toen Matthijs Sterk uit Haarlemmerliede benoemd werd tot schoolhoofd, kwam er plaats voor extra leerkrachten, zoals Ph.D. Koek en mej. H.A. Korf. In 1910 waren er zes gemeentelijke onderwijzers. ➤

Archief Diemen

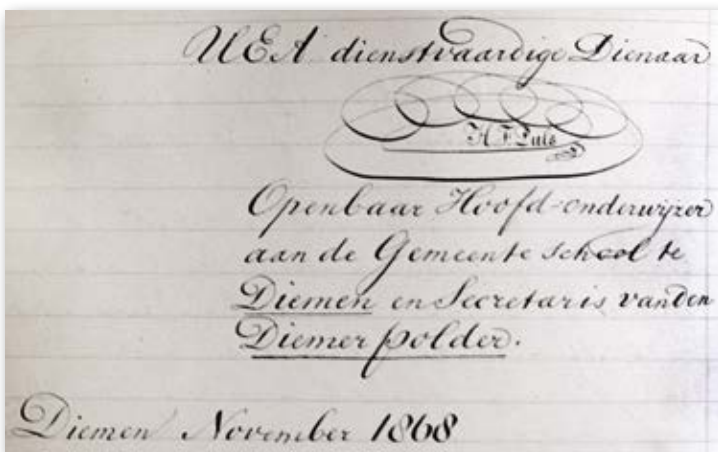
Andreas Leonard van Tienen (1829-1903) was burgemeester van Diemen van 1861-1882. Hij gaf Puls in 1868 opdracht om het Diemense archief te ordenen.

Puls wist dat de taak, zoals het ontcijferen van oude handschriften, niet makkelijk was. Zijn motto "hard werken en toewijding" uit 1835 indachtig heeft hij zich "daaraan niet willen onttrekken". Puls klaarde de klus en rapporteerde in 1870 over "Alles opgemaakt en gerangschikt in de jaren 1868 en 1869" in een "Beredeneerde catalogus der stukken van 't archief der Gemeente Diemen."

De catalogus bevatte tevens een "Geschiedkundig Overzicht rakende de Gemeente Diemen sedert 1000" met acht historische kaarten van Puls' hand.

Kaart van de gemeente Diemen. De oorspronkelijke uitgave in zwartwit door J. Kuyper is uit 1868. De bewerking door Puls in 1870 illustreert zijn kleurgebruik (coll. Gemeentearchief Diemen)

Ondertekening van de inleiding gericht aan burgemeester A.L. van Tienen (coll. Gemeentearchief Diemen)

Volgens zijn inleiding bevatte het archief duizenden losse stukken. De fragmentarische staat van het archief weet Puls aan de brand van Diemen in 1652 en de Franse tijd (1795-1813), die "door de verwarring der besturen vele stukken deed verblijven in kist en kas binnen 't regthuis te Oud-Diemen, die later, vergeten als het ware, na den dood van den Assessor W. Nagel, die ze al te zorgvuldig achter slot bewaard had, teruggevonden werden, maar door vocht en mot zeer geschonden waren."

De stukken waren na de dood van Willem Nagel (1775-1853) dus minimaal vijftien jaar ongezien gebleven.

Overlijden

Meester Puls vierde zijn veertigjarig jubileum in januari 1879. Op 25 september 1880 vroeg hij ontslag aan wegens zijn hoge leeftijd en gezondheidstoestand. Maar vóór Van Tienen hem ontslag kon verlenen, stierf Puls op 1 november 1880.

De 35-jarige aanspreker Peter Detering en de 27-jarige François van den Bosch, zonder beroep, beiden bekenden van de overledene verklaarden op 3 november 1880 dat twee dagen eerder in het huis staande aan de Diemerbrug Wijk B nummer honderd en veertig was overleden Hendrik Fredrik Puls -- van beroep hoofdonderwijzer geboren te Amsterdam en wonende alhier, weduwnaar van Charlotta Johanna Baars. Opvallend genoeg waren Detering en Van den Bosch "de namen zijner ouders onbekend."

Betekenis van Puls

Behalve het NOG waren ook andere organisaties en iemand als hoogleraar Veth vol lof over de schoolwandkaarten van Puls. Het onderwijsblad "De Wekker" schreef in 1849 over de kaart van het Koninkrijk: "Deze naauwkeurig geteekende en duidelijk uitgeoefde kaart vervult eene wezenlijke behoefte. Het is in waarheid eene schoolkaart. De kinderen maken er met genoegen gebruik van, omdat zij er alles in de verte goed op kunnen waarnemen."

De kaart stimuleerde ene H. Hemkes om er een leer- en lesboek bij te vervaardigen.

De kaart van Noord-Holland door Koot en Puls was weliswaar overdadig, waardoor vanaf een zekere afstand details in elkaar overvloeiden, maar voldeed ook aan een duidelijke behoefte. De kaart werd herdrukt in 1875, waarbij Puls de kaart bewerkte en overzichtelijker maakte door historische data weg te laten.

De wereldkaart van Puls was beter dan die van het Nut uit 1820 en enkele latere kaarten. De middellijn van de halfronden was met 98 cm een veelvoud van de 28 cm op de kaart van het Nut. Het kaartbeeld was veel zichtbaarder voor de leerlingen.

Omslag van de "Beredeneerde catalogus" uit 1870 (coll. Gemeentearchief Diemen)

Het archief dat Puls van een catalogus voorzag, was veel omvangrijker dan bij de huidige inventarisatie wordt beschreven. Begin jaren dertig zijn stukken betreffende de rechtspraak, de weeskamer en het bevolkingsregister aan het Rijksarchief in Noord-Holland overgedragen.

Het Geschiedkundig overzicht, dat Puls in 1870 schreef, is verwerkt in Ter Beeks Historie van

Diemen, soms met een verwijzing, maar vaker niet. Ter Beek bouwt op "dit merkwaardige boekje" van Puls voort, bijvoorbeeld door Puls' tijdstafel die ophoudt bij 1866 (Diemerpolder overstroomd), te verlengen tot en met het jaar 1949.

Jaagpad

Het gloednieuwe schoolgebouw waarin Puls aantrad op 2 januari 1839 bleef in bedrijf tot 1884. Het werd verkocht en omgebouwd tot woningen. Het Jaagpad kreeg een andere naam in 1907: Prins Hendrikkade.

De contouren van het voormalige schoolgebouw aan de Prins Hendrikkade 21-24 zijn nog zichtbaar op een kaart uit juni 1980. Het 'achterland' in Diemerbrug was toen al gesloopt en bouwrijp gemaakt voor de wijk Diemen-Zuid.

De voormalige school uit 1838 in 1927. De school werd in 1884 gesloten en verbouwd tot woningen (coll. Historische Kring Diemen)

Bronnen

- **Anonymus**, *Algemene kunst- en letter-bode, voor het jaar 1831*. I. deel (Haarlem, 1832)
- **Beek**, P. J. ter, *Historie van Diemen* (Amsterdam, 1957)
- **Berg**, N. P. van den, *'Een leven lang leren. Jan ter Gouw (1814-1894), hoofdonderwijzer, letterkundige en geschiedschrijver'* (Amsterdam, 1998)
- **Bloem**, H. W. en J. ter Gouw, *De tentoonstelling voor Onderwijs* (Amsterdam, 1861)
- **Boekholt**, P. Th. F. M. & E. P. de Booy, *Geschiedenis van de school in Nederland* (Assen/Maastricht, 1987)
- **Brink**, L. E. S., *Bibliografie en foto-overzicht van de Nederlandse schoolwandkaarten (1801-1975)* (Nijmegen, 2007)
- **Brink**, L. & L. Holl, *De wereld aan de wand. De geschiedenis van de Nederlandse schoolwandkaarten* (Zwolle, 2010)
- **in 't Hout**, A. & T. Stibbe, *Inventaris van het archief van de gemeente Diemen over de periode 1813-1987* (1991) (Diemen, 2001)
- **de Jonge van Elmeent**, B. M., *Inventaris der oud-rechterlijke en weeskamerarchieven* ('s Gravenhage, 1932)
- **Mathijssen**, M., Jacob van Lennep. *Een bezielde schavuit* (Amsterdam, 2018)
- **Müller**, J.F.L., *Nommerkransje. Een geschenk voor kinderen die gaarne willen tellen* (Amsterdam, 1838)
- **Persman**, J. R., *'De voorgeschiedenis van de uitgave in 1853 van de 'Kaart van de provincie Noord-Holland'* (Utrecht, 1986)
- **Puls**, H. F., *Beredeneerde catalogus der stukken van 't archief der Gemeente Diemen* (Diemen, 1870)
- **Schaap**, Th., *'Diemen na de Franse bezetting'* In: J. Mulder et al. (red.) *Diemen Buyten Amsterdam* (Amsterdam, 1987)
- **Veth**, P. J., *'Populaire aardrijkskunde in ons vaderland'* (Amsterdam, 1852)
- **Witkamp**, P. H., *Aardrijkskundig leerboekje provincie Noord-Holland* (Amsterdam, 1861)
- **Zuidema**, E., *'Puls (Hendrik Fredrik)'* In: P. J. Blok & P. C. Molhuysen, *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek*. Deel 3 (Leiden, 1914)
- www.delpher.nl
- www.remery.nl/sm-remery/wijnbeek/wijnbeek-wiewashij.html
- www.wiewaswie.nl

“DE DAMES KREGEN EEN SNOEPJE EN DE HEREN EEN SIGAAR”

Bert Roest

De oorlogsjaren liggen in de samenleving van 1949 een tijdje achter ons. De plannen zijn vooral gericht op de woningbouw. Huizen op verschillende plekken in het dorp worden opgeleverd en er is gestart met de herbouw van de buurt rond de Diemerkade. Honderden huizen waren in 1944 op bevel van de nazi's afgebroken om het schootsveld rond Amsterdam in orde te hebben. Er waren nog veel producten alleen op de bon verkrijgbaar, maar de industrie draaide op volle toeren en gewone huishoudelijke artikelen waren te koop. De Diemer middenstand adverteerde meer dan in de jaren ervoor. Bij dit artikel onder andere enkele aanprijzingen van Koolhaas met producten, die je nu misschien alleen nog bij kringloopwinkels tegenkomt.

Ook opmerkelijk was dat een groot deel van de Diemer middenstand zich voor het eerst samenpakte en een december-actie op touw zette.

En dan nog meer in onbruik geraakte annonces: de nieuwjaarswensen van middenstand en particulieren. Bijna twee pagina's vol! Een mooi tijdsbeeld. In deze terugblik ruime aandacht hiervoor. ➤

Kachelpijpen
 Ellebogen Zakpijpen
 Kolenkitten Kolenlepels
 Zolang de voorraad strekt
Inmaakglazen 2 liter
 f 0.50 compleet
G. Koolhaas
 Burg. Kievietstraat 13, Diemen
 Telefoon 50265

Diemer Courant, 29 okt. 1949

Gascomforen
 1- en 2-vlams
 Wringers, wringerbokken
 Bedruiken Spiraalroer
Drooglijndraad
 Alle boerentouwwerk, raffia
G. Koolhaas
 Burg. Kievietstraat 13, Diemen
 Telefoon 50265

Diemer Courant, 5 nov. 1949

VOOR DE SINT NICOLAAS:
Gereedschapkaarten
 voor figuurzagen en timmeren
Schaatsen
 Wringers Pannen
 Fluitketels
G. Koolhaas
 Burg. Kievietstraat 13, Diemen
 Telefoon 50265

Diemer Courant, 12 nov. 1949

Nu in Diemen kopen!

**EN WIN EEN
 PHILIPS RADIOTOESTEL**
 een dames- of herenrijwiel
 dames- of heren armbandhorloge
 of één der vele andere prijzen

➔ **Verlang bij iedere
 aankoop van f1.00
 uw bon**

Zorgt dat uw aantal bonnen op 1 Januari
 zo groot mogelijk is

Winkeliers- en Bedrijfsvereniging „Mercurius”

Deelnemende winkeliers:

C. Vreeken, Hartveldseweg 34.	J. Raigrok van der Werf, Muider- straatweg 58.	H. van Dieën, Burg. de Kievietstraat 5.
Job. Kasheus, Hartveldseweg 26a.	P. van der Griendt, Burg. Bickerstr. 11.	J. de Pijper, Burg. de Kievietstraat 106.
J. Gilleg, Hartveldseweg 25.	W. van Zalinges, Burg. Bickerstr. 5.	J. Fos, Weesperstraat 8.
Diemer Boekhandel, C. Smit Jzn., Hartveldseweg 23.	G. Pieterse, Ouderkerkerlaan 1.	W. Schelling, Weesperstraat 62.
A. P. J. Woorts, Hartveldseweg 22.	C. Hoogland, Ouderkerkerlaan 5.	H. C. Lok, Oud-Diemerlaan 10.
Slijterij „De Kroon”, Hartveldsew. 21.	De Wild's Boekhandel, Ouderkerker- laan 7.	A. Pijl, Ouderkerkerlaan 55.
Chr. Vijn, Hartveldseweg 20.	J. Arends, Ouderkerkerlaan 58.	Wed. Harliok, Ouderkerkerlaan 46.
W. Rijpkema, Hartveldseweg 19.	G. Bontenbrink, Prins Hendrikade 4.	W. Vedder, Prins Hendrikade 8.
Chr. Goedhart, Hartveldseweg 6.	J. Woorts, Prins Hendrikade 5.	Wed. B. Hagenhout, Muiderstraat- weg 21.
H. Kok, Hartveldseweg 4.	D. van der Hoent, Julianastraat 16.	Mej. L. van Sraalen, Ouderkerker- laan 26.
M. A. Hesp, Hartveldseweg 2.	G. Koolhaas, Burg. de Kievietstr. 13.	
C. Woud, Muiderstraatweg 49.	J. Woud, Hartveldseweg 35.	
Job. van Rozendaal, Muiderstraat- weg 50.	De Rayter, Oud-Diemerlaan 5.	

De bakkers en nijwischestellers hebben van hun betreffende bonden geen toestemming verzregen om aan deze actie deel te nemen.

Laat door een deskundige uw belasting-aangifte verzorgen
G. A. Welman - Belastingconsulent

Gevestigd sedert 1918 • Hartveldseweg 22bvn • Spreekuur: Dinsdags 9.12 en 2.5 uur

Diemer Courant, 26 november 1949

Diemen

1950, Jubileumjaar
Turkenburg's Zaadhandel
Hij wenst U een gelukkig
Nieuwjaar en een grote op-
brengst van zijn zaden.

Prijscouranten nu reeds
voorradij
H. VAN DRIE
Burg. Kievietstraat 5

Melkhandel en
Levensmiddelenbedrijf
J. DE PIJPER
Burgem. Kievietstraat 106
Alle mensen een gelukkig
Nieuwjaar.

HENK KOK
p.f.

Sigarenmagazijn Goedhart
Hartveldseweg 6
Z.N.

Allen een gelukkig Nieuw-
jaar toegewenst.
Rijwielhandel
J. VAN AMSTEL

NIEMANS
Uw Schoenmaker
p.f.

Koopt in 1950 bij **PIJL** Uw
groenten en fruit.
Dan bent U het voordeligst
uit!
G.N.

JAN ARENS
Melkhandel
p.f.

FIRMA TILBURG
Eierhandel
p.f.

G. PIETERSE
Schoenhandel
Ouderkerkerlaan 1
p.f.

C. Hoogland, Sigarenmag.
Ouderkerkerlaan 5
wenst allen een gelukkig
Nieuwjaar.

CHRIS VIJN
wenst alle mensen een ge-
lukkig Nieuwjaar.

W. H. MARTENS
Huis- en Decoratieschilder
Allen een gelukkig 1950.

Aannemersbedrijf
C. DE HARTOG & Zn.
p.f.

D. VAN DIJK
Smederij, Ouddiemerlaan 19
p.f.

Levensmiddelenbedrijf
„DE SPAR”
D. van de Putten
Ouddiemerlaan 14
wenst alle vrienden en be-
kenden een gelukkig Nieuw-
jaar.

DROGISTERIJ TIJHUIS
Burg. Kievietstraat 6
p.f.

J. Ruigrok van de Werve
Bloemenhandel
Muiderstraatweg 50
wenst vrienden en beken-
den een gelukkig Nieuwjaar

MANUS VAN ES
Oliehandel
p.f.

Café en Slijterij
PIET MULDER
Burgem. Bickerstraat 7
p.f.

Ook in 1950 wenst de Meub-
el- en Stoffeerdery
H. VAN DRIE
Burgem. Kievietstraat 5
U gelukkige en gezellige
dagen op bij ons gekochte,
of door U bij ons gerepa-
reerde meubelen.

Mej. L. VAN STRAALEN
Levensmiddelenbedrijf
Ouderkerkerlaan 26
Z.N.

JAC. BUITENHUIS
wenst allen een gelukkig
Nieuwjaar.

J. VAN EEKEREN
Schildersbedrijf
Ouddiemerlaan 27
wenst alle mensen een ge-
lukkig Nieuwjaar.

G. W. VAN ASSELT
Food- en Zinkwerker
San., Gas- en Waterleiding
Burgem. Kievietstraat 14
wenst alle mensen een ge-
lukkig Nieuwjaar.

P. J. GLAS
G.N.

W. KOEKENBIER
Melkhandel
Z.N.

Brandstoffenhandel
W. SCHELLING
Weesperstraat, Diemen
wenst alle cliënte, vrien-
den en bekenden een geluk-
kig 1950.

P. VAN DE GRIENDT
Goudsmid
p.f.

Alg. Ned. Bouwarbeiders-
bond, Afd. Diemen
wenst alle leden en alle
leden van het N.V.V. een
voorspoedig 1950.

De Oudercommissie
O. L. School
wenst alle vrienden van het
Openbaar Onderwijs een
gelukkig Nieuwjaar en in
1950 een nieuwe school!

De Diemer Rederijers-
kamer „Ons Toneel”
wenst haar leden en dona-
teurs(trices) een gelukkig
Nieuwjaar.

W. F. ROEST
Vertegenwoordiger en
Dagbladcorrespondent
Harmonielaan 20 - Diemen
Telef. 57661
p.f.

D. VAN DER HORST
Bloemenhandel
p.f.

W. PANSE
Café „De Reiger”
p.f.

J. A. ZAAL
Slagerij, Hartveldseweg 16,
wenst alle cliënte, vrien-
den en bekenden een ge-
lukkig Nieuwjaar.

J. H. Rentsenbrink, Prins
Hendrikkade 5, wenst alle
cliënte, een gelukkig 1950.

DIEMER HARMONIE
wenst leden, donateurs en
verdere muziekvrienden een
voorspoedig 1950.

MERCURIUS
wenst al haar leden, alsmede
alle in Diemen kopende
Diemenaren 'n gezond 1950.

CHR. MANNENKOOR
„ADEODAAAT”
wenst allen een gelukkig
Nieuwjaar.

P. DE GOOYER
Lood- en Zinkwerker
wenst alle vrienden, beken-
den en cliënte, een voor-
spoedig Nieuwjaar.

W. VAN ZALINGEN
Comestibles
en Kruidenierswaren
Burg. Bickerstraat 5
p.f.

M. A. Hesp, Wijn- en gedistilleerdhandel

Hartveldseweg 2 - Telefoon 55754

wenst u allen een gelukkig nieuwjaar

Noord-Holl. Ver. „Het Witte Kruis”
p.f.

„HELPT ELKANDER” - DIEMEN-
Geeft U op als lid bij de bode C. Hoogland
p.f.

FIRMA SAAN

Garage en Transportbedrijf

wenst bekenden en cliënte, een zalig nieuwjaar

SLIJTERIJ DE KROON

Hartveldseweg 21
Telefoon 54967

Alle vrienden
en bekenden
een voorspoedig 1950

Diemer Dam Vereniging
wenst leden en donateurs
een gelukkig Nieuwjaar.

C. J. A. ROZEKRANS
Herenkapper
Oud-Diemerlaan 7
wenst zijn geachte cliënte,
een voorspoedig en geluk-
kig Nieuwjaar.

Architectenbar. P. de Graaf
Galdeiplantsoen 96, A'dam
wenst alle Diemenaren een
gelukkig Nieuwjaar.

PIET en COR SAAN
wensen uit Indonesië fami-
lie, vrienden en bekenden
een Zalig Nieuwjaar.

P. VAN BOLHUIS
Aardappelhandel
Weesperstraat 16, Diemen
wenst alle mensen, vrien-
den en cliënte, een geluk-
kig Nieuwjaar.

E. DE ZUTTER
Lood- en Zinkwerker
p.f.

JAC. WOUDE
Aardappel-, Groenten- en
Fruithandel
Hartveldseweg 35, Diemen
wenst vrienden en bekenden
een gelukkig Nieuwjaar.

De bezorger van „De Tele-
graaf” en „Het Nieuws van
de Dag” wenst allen een
gelukkig Nieuwjaar.
D. van Dijk Jr.
Burgem. de Kievietstraat 79

Het bestellend personeel
der P.T.T. te Diemen wenst
allen een voorspoedig 1950.
T. Rijpkema
A. Rijpkema
G. Renema

VOLKSONDERWIJS
Afd. Diemen
p.f.

DE EERSTE DIEMER
SCHAAKCLUB
wenst haar leden veel ge-
luk en denkvermogen in
1950.

Garage „OOSTENRIJK”
Muiderstraatweg 5
p.f.

PIET DE KAPPER
Muiderstraatweg 1
wenst alle Diemenaren een
gelukkig Nieuwjaar.

De R.K. Arbeidersbeweging
Afd. Diemen
wenst alle leden een Zalig
Nieuwjaar.

C. WOUDE
Aardappel-, Groenten- en
Fruithandel
Muiderstraatweg 49
wenst vrienden, cliënte,
en bekenden een gelukkig
Nieuwjaar.

Stichting Amsterdamse
Bibliotheken
wenst haar leden een Zalig
Nieuwjaar.

J. POST
Haring en Zuurwaren
p.f.

C. VREEKEN
Sigarenmag. De Harmonie
wenst alle cliënte, vrien-
den en bekenden een voor-
spoedig 1950.

Fam. N. v. d. GRAGT
p.f.

J. POS
Weesperstraat 8 - Diemen
p.f.

TANTE MAT
Haring en Zuurwaren
p.f.

MARS
Speciaal adres voor
religieuze artikelen
p.f.

H. STADTMAN
Schoenmaker
p.f.

GEBR. KOK
Groenten- en Fruithandel
wenst alle cliënte, en be-
kenden een gelukkig Nieuw-
jaar.

Wetbuurt

Model
slagerij
Firma
A. de Leeuw

Middelhofstraat 10
(nieuwb. Amstelstation)
Telefoon 58241
wenst alle cliënte,
een gelukkig 1950

M. TONNON
Chef. Coöp. Samenwerking
Maneburgstraat 22
wenst geachte cliënte, een
voorspoedig 1950.
Model Rund-, Kalfs- en
Varkensslagerij

J. N. MESSMANN
Torriceilstr. 14, Tel. 50578
wenst alle vrienden en be-
kenden een gelukkig Nieuw-
jaar.

Melkrichting Hak
Middelhofstraat 4
(bij het Amstelstation)
wenst zijn cliënte, vrien-
den en bekenden een voor-
spoedig 1950.

Juliana en Bernhard 12,5 jaar getrouwd

De Oranjevereniging Diemen was zeer actief. Koninginnedag was een happening waar in het dorp naar uitgekeken werd. Dagenlang duurde het feest voor jong en oud rond de verjaardag van Koningin Wilhelmina eind augustus. Toen Juliana en Bernhard in juli 1949 12,5 jaar getrouwd waren, was dat aanleiding om een tweedaags feest te houden. En wat voor een feest, vooral voor kinderen. Wat te denken van "Was ophangen" voor meisjes van tien jaar onder leiding van Zuster Tracicia en de heren Koolhaas en De Jong. De jongens van die leeftijd mochten "Waterwortel hangen". Wat daaronder werd verstaan, stond helaas niet in het feestprogramma, waar we een groot deel van afdrukken.

OFFICIEEL PROGRAMMA	
van de Oranje-feesten te Diemen op 7 en 8 Juli 1949	
WOENSDAG 6 JULI:	
8 vonds 8 uur:	Openingsconcert te geven door de Diemer Harmonie. o.l.v. de heer W. Swager.
DONDERDAG 7 JULI:	
8.30 uur:	Verzameling van alle schoolgaande kinderen, op het terrein achter de Chr. School.
9.00 uur:	Vertrek van de optocht met versierde fietsen, autopeds, e.d., voor een korte optocht door de gemeente. Route: Oud-Diemerlaan, Hartveldseweg, Raadhuisstraat, Joh. van Soesdijkstraat, Jan Bertsstraat, Hartveldseweg, brug over, Ouderkerkerlaan, naar het feestterrein. Aan deze optocht zijn voor de mooiste versiering en de prijsjes verbonden.
9.30 uur:	Korte toespraak door de burgemeester van Diemen, de edelachtb. heer H. Dallinga. De kinderen zingen het Wilhelmus.
10.00 uur:	Uittrekking der bonnen.
10.30—11.30 uur:	Meisjes van 6 jaar: Vlagleggen. o.l.v. Zr. Stanislas, Mep. v. d. Kuitl, Mej. Meima. Jongens van 6 jaar: Vlagleggen. o.l.v. Mej. Beck, Mej. Hengelman, de Heer Doolgaard. Meisjes van 10 jaar: Was ophangen. o.l.v. Zr. Tracicia, de Heren Koolhaas, de Jong. Jongens van 10 jaar: Waterwortelhangen. o.l.v. de Heren: Spijkama, Bakker, Kriggsman.
11.30—12.30 uur:	Meisjes van 7 jaar: Poppenwagen-race. o.l.v. Mej. Meijer, Mej. Sonting, de Heer Koolhaas. Jongens van 7 jaar: Eierenloop. o.l.v. Mej. Jansen, de Heren Bredschneider, Koperdraad. Jongens van 11 jaar: Hindernis hoepelen. o.l.v. de Heren: de Vries, Blaauwgeer, Doolgaard. Meisjes van 11 jaar: Moerac lopen. o.l.v. Mej. Boon, Mej. Beck, de Heer de Rijk. 2.00—3.00 uur: Meisjes van 8 jaar: Touwtje springen. o.l.v. Mej. Meima, de Heren Ds. Teeuwen, Burger. Jongens van 8 jaar: Ton rollen. o.l.v. Mej. Boon, de Heren Ds. Hagen, Bakker. Meisjes van 12 jaar: Pannekoeken-race. o.l.v. Mej. Meijer, de Heren Schneider, Kuperus. Jongens van 12 jaar: Zak lopen. o.l.v. Zr. Tracicia, Mej. Jansen, de Heer Koot. 3.00—4.00 uur: Meisjes van 9 jaar: Ringwerpen. o.l.v. Zr. Stanislas, de Heren Burger, Spijkama. Jongens van 9 jaar: Balwerpen. o.l.v. de Heren de Jong, de Rijk, Kriggsman. Meisjes van 13 jaar: Hordenloop. o.l.v. de Heren de Vries, Koot, Blaauwgeer. Jongens van 13 jaar: Hordenloop. o.l.v. de Heren Bredschneider, Ds. Teeuwen, Kuperus. 4.00—5.00 uur: Meisjes van 14 jaar: Ringsteken op de fiets. o.l.v. de Heren Bredschneider, Schneider, Ds. Hagen. Jongens van 14 jaar: Ringsteken op de fiets. o.l.v. de Heren de Vries, Spijkama, de Rijk. 7.00 uur: Jongens van 15 t.m. 18 jaar: Hindernisfietsen m. ringsteken. o.l.v. de Heren Vos, de Boer, Lap, Pieterse, Roest. 8.00 uur: Meisjes van 15 t.m. 18 jaar: Pannekoekenrace. o.l.v. de Heren Burger, Koot, Koolhaas, de Jong. 9.00 uur: Meisjes en jongens van 15 t.m. 18 jaar: Hordenloop. o.l.v. de Heren Vos, Bouman, Bakker, Koolhaas. Na afloop: Openlucht Bioscoop.
VRIJDAG 8 JULI	
9.00 uur:	Viswedstrijd aan de loswal. o.l.v. de Heren Koot en Koolhaas.
10.00—12.30 uur:	GROTE WINDHONDEN-DEMONSTRATIE. Nog nooit in Diemen vertoond. Sensationeel van het begin tot het einde, o.a. wedrennen op de lange baan, ronde bosrennen, hindernisrennen, enz.
2.00 uur:	Wielervedstrijd voor mannen boven de 18 jaar. Start en finish bij de ingang van het feestterrein. Het traject Ouder-

Diemer Courant, 6 juli 1949

Jongens van acht jaar mochten 'Ton rollen' onder leiding van onder andere dominee Hagen. Ja, ja, prominenten, notabelen en zakenmensen werden door de organisatie verzocht zich voor het volk te tonen en een gewichtige taak op zich nemen.

Ouden van dagen

Wanneer je vandaag de dag het over 'ouden van dagen' of 'bejaarden' hebt, dan is men bepaald niet blij. Je hebt het over 65+, senioren of over mensen op gevorderde leeftijd en er zijn best meer eufemismen. Anders was dat vroeger. Op 2 juli 1949 gingen de bejaarden met 23 luxe auto's en een autobus een dagje weg. In het verslag over die tocht lezen we onder andere:

"(...) voort ging het weer in de richting van Amerongen, waar wederom koffie werd gedronken. De dames kregen bovendien een snoepje en de heren een sigaar."

Het was een hele gebeurtenis: "Omstuwd door jong en oud reden de oudjes na afloop als het ware een triomftocht het sportterrein (aan de Ouderkerkerlaan -BR-) op," schreef de Diemer Courant. Burgemeester Dallinga was er ook bij. In de krant van begin 29 oktober 1949 werd de Bond van Ouden van dagen afdeling Diemen opgericht. Om lid te zijn moest je zeker 55 jaar zijn, want 'snotneuzen' konden ze daar niet gebruiken.

BOND VAN OUDEN VAN DAGEN.

Gaarne vestigen wij de aandacht onze oudere lezers op de op 10 Sept. l.l. opgerichte afdeling Tuindorp Watergraafsmeer van de Algemene Bond van Ouden van Dagen. Iedereen boven 55 jaar, ongeacht levensbeschouwing of politieke richting, kan lid zijn van deze bond, die uitsluitend ten doel heeft het behartigen der stoffelijke belangen zijner leden. De contributie bedraagt 20 cent per maand, terwijl het secretariaat is gevestigd Brink 15hs.

Diemer Courant, 29 oktober 1949

Diverse berichten

- In juli 1949 bestond de *St. Petruschool* 25 jaar.
- In dezelfde maand werd het nieuwe gebouw van de *Boerenbond 'Ons Voordeel'* aan de Muidersstraatweg geopend. Het oude gebouw was te klein. Dat was opgericht in 1902 door 17 jonge boeren. De klandizie was groot, want Diemen was nog een echt boerendorp.
- De gemeenteraad kwam op 4 augustus voor het laatst bijeen in de oude bezetting. Voor de zomer waren er verkiezingen geweest en de nieuwe raad werd op 6 september geïnstalleerd. Het nieuwe college werd gekozen en dat ging met wat rumoer gepaard, want de confessionele partijen pakten de macht, waardoor de PvdA buiten het college bleef.
- Er werden gewichtige dingen besproken op de gemeenteraadsvergadering. Op 27 oktober stond het als volgt in de *Diemer Courant*: "De heer Wentzel (PvdA) wil weten of het spannen van een antennendraad inderdaad twee kwartjes per meter kost. Hij vindt dit belachelijk en wil dit verbieden." Burgemeester Dallinga pareerde dit met de constatering, dat

deze zaak per politieverordening geregeld moet worden.

- Betondorp bestond 25 jaar. Ook zijn er concrete plannen nieuwe huizen in de Tuindorp te bouwen.
- De plaatselijke politie maakte zich druk over een gestolen fiets. Zelfs de politie van bureau Warmoesstraat is daarbij ingeschakeld.
- In oktober was er feest bij bakker Magrijn, die 100 jaar bestond. Een bijzondere gebeurtenis van een oude familiezaak, zoals er geen andere was in Diemen.
- Opmerkelijk was de oplevering van de vier bejaardenhuisjes aan de Harmonielaan. Nu, 70 jaar later, is er het plan deze huisjes af te breken. Schande, zo gaat weer een stuk cultureel erfgoed van Diemen verloren. Het zijn de eerste en enige bejaardenhuisjes die in Diemen gebouwd zijn.

FIETS GESTOLEN EN WEER OPGESPOORD.

Zaterdagochtend deed een bewoner van de Ouddiemerlaan aangifte bij de politie dat uit een achter het huis staande schuur een fiets was gestolen.

De politie kreeg meteen een vermoeden dat de dader wel eens een persoon kon wezen, die in de afgelopen nacht een proces-verbaal had gehad wegens het rijden zonder licht. Een ingesteld onderzoek te Amsterdam bracht aan het licht, dat genoemde persoon evenwel een valse naam had opgegeven.

Met medewerking van de recherche van het Bureau Warmoesstraat wist men de verdachte toch op te sporen, daar een signalement bekend was.

En inderdaad trof men de persoon aan in zijn woning. Het bleek iemand te zijn, die reeds verschillende veroordelingen achter de rug had. De fiets was nog in zijn bezit en kon dus aan de rechthebbende worden teruggegeven.

Diemer Courant, 17 september 1949

DE DIEMER TWEELINGEN OP DE GEVOELIGE PLAAT VASTGELEGD.

Op het C. J. der Kinderenplein was het Woensdagmiddag ongewoon druk.

Burenruzie? Mis! Feest? Ook niet. Wat dan wel? Welnu, de tweelingen van dit gedeelte van ons dorp, het zijn er negen in totaal, zijn door het Chr. Geïllustreerd Weekblad „De Spiegel” gekiekt, onder grote belangstelling van tal van moeders en tal van kinderen. Een viertal persfotografen hebben enkele uren druk werk gehad alvorens dit moeilijke karweitje „plat” was. Vooral toen de gehele ploeg op de plaat moest, kwam er heel wat vakmanschap kijken.

Over een paar weken zal men van Delfzijl tot Maastricht, van Den Helder tot Terneuzen, van het plaatsje Diemen, onder de rook van Amsterdam lezen. Van Oost tot West, van Noord tot Zuid, zal men de trotse en gelukkige moeders bewonderen, benijden... misschien beklagen.

Dit is nu eens niet Amerikaans, maar het was een echt huiselijk tafereeltje waarmee ieder meeleeft. Als de foto's nu maar goed uitvallen... Wat is er gekleed, gekapt en gepoetst!

Diemer Courant, 2 juli 1949

EEN OUDE ZAAK MET EEN PRIMA NAAM JUBILEERT!

Dinsdag 11 October was voor de familie Magrijn te Diemen een onvergetelijke dag. Het was die dag juist honderd jaar geleden, dat de naam Magrijn in Diemen zijn intrede deed. In het pand Ouddiemerlaan 13, was toentertijd wel een ouderwetse oven te vinden, die gestookt werd met hout en turf, maar van een bakkerij was geen sprake. Er woonde aldaar destijds een „ontvanger”. Dit evenwel niet te verwarren met de heer W. Magrijn, die juist vorig jaar als gemeente-ontvanger van Diemen werd gepensionneerd. Jan Magrijn, overgrootvader van de huidige bakker, W. Magrijn, was indertijd gevestigd als bakker te Huizen, maar moest het veld ruimen voor een zoon van de eigenaar van de bakkerij.

Deze Jan Magrijn begon de zo bekende zaak aan de Ouddiemerlaan in 1849. Ruim 34 jaar heeft hij de Diemenaren van hun dagelijks brood voorzien, totdat hij op latere leeftijd blind werd.....

Hij werd opgevolgd door zijn zoon, Hendrik Magrijn, die de meeste van onze oudere lezers wel gekend hebben. Deze heeft de zaak 29 jaar gedreven. Dan volgt de heer Hendrikus Magrijn, bij de meeste, zo niet alle, Diemenaren wel bekend. Van 1912 tot 1943 heeft hij het oude en vertrouwde bedrijf, wat allengs een traditie in ons dorp geworden is, voortgezet. Naast het altijd zo drukke bakkersvak heeft hij zich tevens verdienstelijk gemaakt als bestuurslid van Diemens Zorg en het Witte Kruis.

De oude zaak werd inmiddels vernieuwd met een heteluchtoven. In 1919 werd alles afgebroken en in de bestaande toestand opgebouwd.

De huidige eigenaar, de heer W. Magrijn, die reeds 6 jaar de zaak drijft, heeft nu ter gelegenheid van het honderdjarig jubileum, de winkel geheel laten moderniseren. De winkelruimte is geheel modern en doelmatig ingericht.

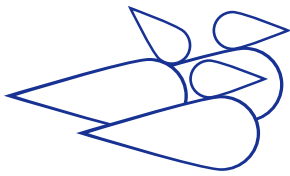
Onder grote belangstelling werd de winkel j.l. Zaterdag heropend. Een schat van bloemen gaf aan het geheel een feestelijk aanzien. Dinsdagmiddag was het een komen en gaan van vrienden en kennissen, zakenrelaties etc., die allen de familie Magrijn kwamen complimenteren, met dit zo zeldzame dorpszakenjubileum.

Ook Burgemeester Dallinga gaf van zijn belangstelling blijk.

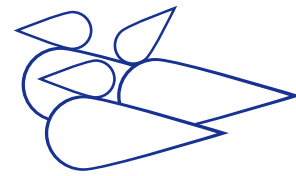
De zaak van de heer Magrijn heeft in onze dorpsgemeenschap een eigen plaats ingenomen, we zijn er van overtuigd, dat de goede naam, die zij reeds een eeuw heeft genoten, bewaard zal blijven tot in lengte van dagen.

Diemer Courant, 15 oktober 1949

PRIKBORD

Boekbespreking

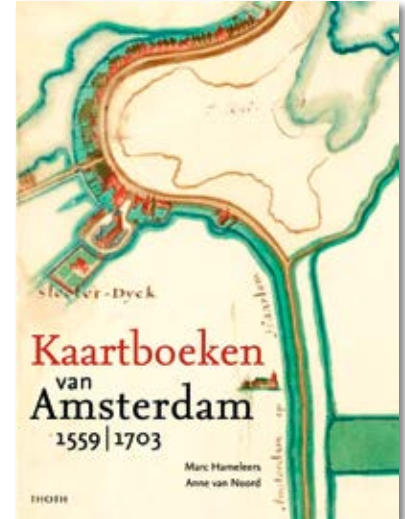
KAARTBOEKEN VAN AMSTERDAM 1559-1703

Marc Hamelers & Anne van Noord, Amsterdam/Bussum, 2019

Onlangs kwam het boek "Kaartboeken van Amsterdam 1559-1703" uit. Het is deel IV in de serie kaartenboeken van het Stadsarchief Amsterdam. Het thema is deze keer de bezittingen van Amsterdamse gasthuizen in en buiten de stad Amsterdam. Op de pagina's 105 en 106 zijn afbeeldingen van de (huidige) Ouddiemerlaan en de voormalige Mariakerk opgenomen.

Op de achterzijde van dit blad staat een gedeelte van een kaart afgebeeld die Balthasar Florisz. van Berckenrode tussen 1627-1628 tekende van een serie percelen tussen de Diemermeer en de Diemen. Ter oriëntatie tekende hij ook de Diemerlaan met aan weerszijden bebouwing en in het noorden de kern van het dorp Diemen. In potlood werden nadien de ringvaart en de ringdijk van de Diemermeer getekend, droog gemaakt in 1629.

Op de binnenzijde van de omslag staat een tekening van het dorp Diemen welke Joannes Leupenius tussen 1676-1680 maakte op basis van de oudere kaart van Balthasar Florisz. van Berckenrode. Rondom de Mariakerk bevonden zich de pastorie, het schoolhuis en het rechthuis.

CANON VAN DIEMEN

Historische Kring Diemen

Het boek "Canon van Diemen" is te koop bij de HKD en bij boekhandel Bruna in het winkelcentrum. De prijs is € 19,95. Het boek maakt deel uit van de zogenaamde "blauwe reeks" van boeken over Diemen.

Bij de gemeentedag tijdens het Diemer Festijn op 7 september in het gemeentehuis ontving de HKD veel positieve en enthousiaste reacties. Bij voorinschrijving werden al meer dan 150 keer ingetekend. Momenteel wordt gewerkt aan het aanpassen van de website versie: <http://www.entoen.nu/canon-van-diemen>.

In samenwerking met de gemeente is begonnen met een kinderversie van de Canon van Diemen. De verschijning hiervan is volgens planning in het voorjaar van 2020.

BEVRIJDING 2020.

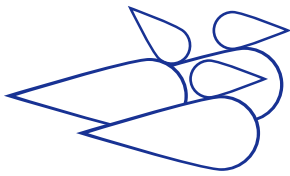
GEZOCHT: ALLERLEI MATERIAAL

Deze maanden viert Nederland 75 jaar bevrijding. In Diemen zal hier ook aandacht aan worden gegeven. De gemeente is momenteel bezig om een programma op te stellen. Daarin wordt ook de onthulling van het monument voor de omgekomen vliegers op 14 juni 2020 bij "Fort Diemerdam" (officieel "Kustbatterij bij Diemerdam") opgenomen.

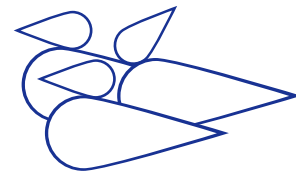
De gemeente heeft de HKD gevraagd om een tentoonstelling in het gemeentehuis in te richten. Om dit mogelijk te maken zoeken wij foto's van de bevrijding in Diemen, waaronder de intocht van de Canadezen in Diemen op 8 mei 1945. Ook zijn foto's, verhalen en overig materiaal van Diemenaren tijdens de oorlogsjaren welkom.

Foto W. Panse

PRIKBORD

RESTAURATIE BEGRAAFPLAATS "GEDENK TE STERVEN" VOLTOOID

In 2015 werd de begraafplaats "Gedenk te Sterven" te Ouddiemen benoemd tot Gemeentelijk Monument. Een van de laatste officiële daden van de toenmalige Diemense burgemeester Amy Koopmanschap was het onthullen van een plaquette bij de ingang van het baarhuisje op 12 november van dat jaar.

De begraafplaats bevindt zich binnen de fundering van de voormalige Mariakerk. In 2018 werd het tijd om deze historische muurresten waar nodig opnieuw op te metselen. Het veelvuldig bewandelen van de muren door bezoekers en vorstschade hadden helaas sporen van verval bij het kwetsbare monument achtergelaten.

Inmiddels kunnen we, met dank aan de gemeente Diemen, de uitgevoerde restauratiewerkzaamheden bewonderen. Hierbij moet zeker ook de nieuw aangebrachte beplanting worden genoemd. Met een door de HKD geadviseerd verzoek om niet op de graven en muurresten te lopen, kan het Diemense monument weer jarenlang plezier en rust geven aan de bezoekers van één van de mooiste plekjes van onze gemeente.

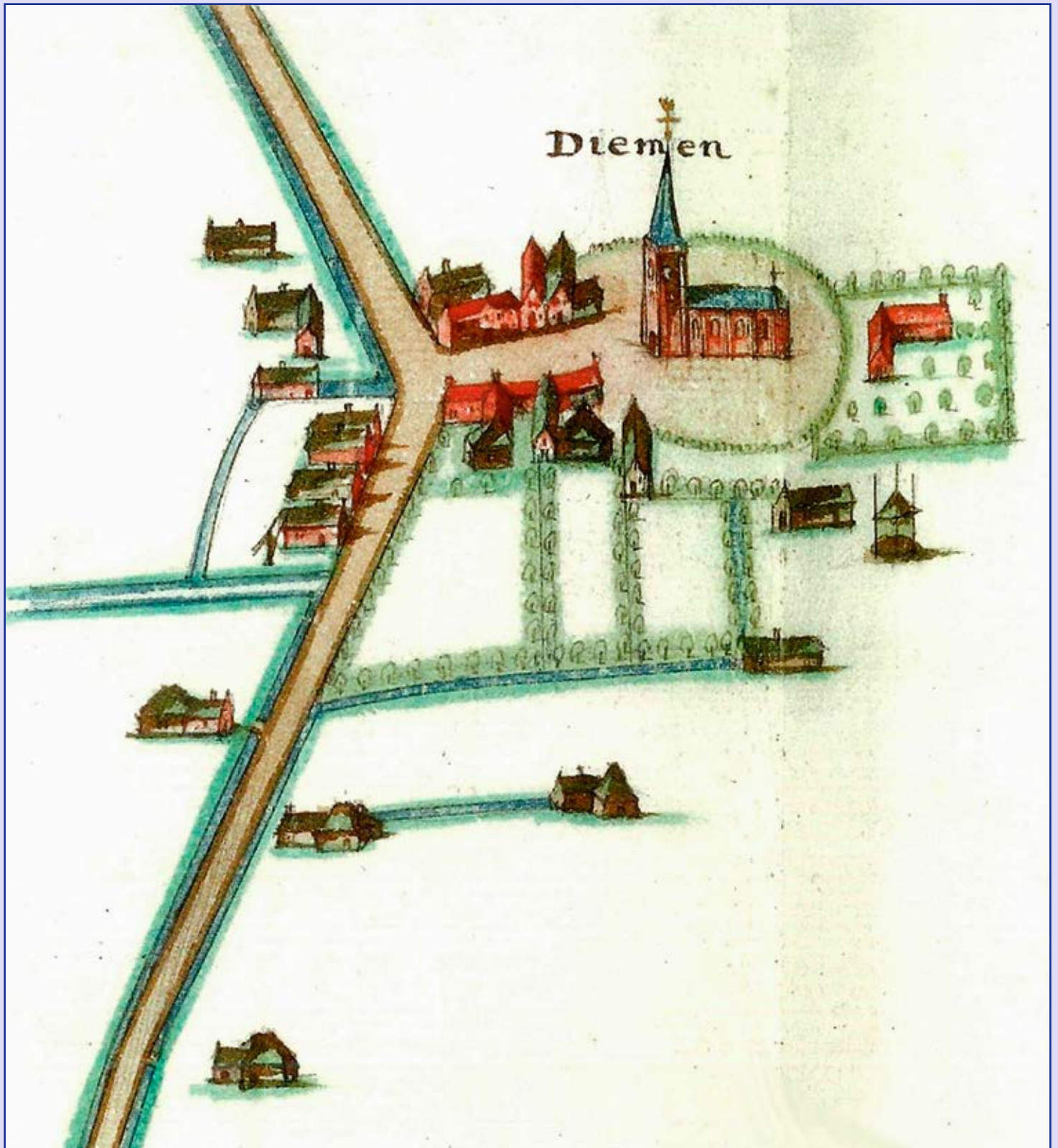
GIFTEN

Het afgelopen jaar heeft de HKD veel giften van verschillende leden en niet-leden mogen ontvangen. Zo ontvingen wij van de familie Wijsman verschillende medailles van wandel- en fietstochten in kader Diemer Festijn.

Voormalig brugwachter *Chris Stoepman* schonk de HKD, naast veel foto's van de Diemer bruggen, het ingelijste exemplaar van het 1^e logboek van de Venserbrug. Tevens ook zijn brugwachter pet!

Overzicht van giften: *A.A. Wijsman*: twee puzzeltjes structuurvisie Diemen; *Ad Saan*: krantenknipsels, ansichtkaarten, foto's uit nalatenschap mevrouw Saan; *AWN*: diverse archeologisch materiaal van veldverkenningen in Oud-Diemen; *B. Saan*: foto's en ansichtkaarten; *Ben Vervetjes*: oude stamkaarten, distributiebonnen en -kaarten; *C. Stoepman*: stagever-

slag bruggen, stropdas gemeente Diemen, foto's bruggen, brugwachterspet, bouwtekening brug Keulse Vaart, toegangkaartje Plashuis, ingelijste foto Diemerbrug 1950, foto brugwachters, foto Venserbrug, register van aantekening sluis-, brug- en hangeld Venserbrug; *Chr. Ebbinghuizen*: knipsels, kopie gevelsteen, Betlem enz.; *Dick van Dijk*: naamplaat D. van Dijk, smerderij; *E.P. Vedder*: openbare verkoping gronden Vedder t.b.v. Huize Merwede 1921; *Frits Reurekas*: oorlogschocoladerepen, pennen, papieren vlaggetjes, ansichtkaarten, foto's Saan, voedselbrief 1945; *Frans Deckers*: lijmkleem gevonden onder huis Deckers, weegschaal brievenpost; *G. Groeneveld*: prent Westertoren, foto en prentbriefkaarten, lintje en herdenkingsmedaille bevrijdingsmonument Hartveldseweg; *Han Saan*: hondenpenningen gemeente Diemen; *Hans Mol*: kranten, tijdschriften en publicatie meesterexamen instrumentenmaker; *Jan Poster*: prentbriefkaarten; *Lies Verkaik*: krantenknipsels, reclame bakker Tetteroo; *M. Verkaik*: wisselbeker touwtrekken Diemen; *R. Krijgsman*: foto's Oranjefeesten; *R. Schut*: foto's bouw Diemen Zuid, luchtfoto 1936; *Ria Brand-van Tilburg*: knipsels damvereniging en reglement der vereniging voor ziekenhuisverpleging "Helpt Elkander"; *Rob Bosman*: metalen muuranker Ouddiemerlaan 527; *Henk van der Tuin*: diverse foto's website Van der Tuin; *Wiard Krook*: beker gemeentedag 2019, "Wie is waar in Diemen", bevestigingsrede dominee Eekhof, kaartjes jazz festival Diemen en fotokopie onthulling Heilige Hartbeeld in Diemen.

Detail uit kaart van Balthasar Florisz. van Berckenrode met zicht op de Ouddiemerlaan met de voormalige Mariakerk, pastorie, schoolhuys en regthuys te (Oud) Diemen, getekend tussen 1627-1628 (zie boekbespreking pagina 32).